

Bireyleri Yanlış İlaç Kullanımına Yönlendiren İletişim Etmenleri: İlaç Sektöründeki Algılar ve Gerçekler

Communication Factors Leading Individuals to Misuse Medication: Perceptions and Realities in the Pharmaceutical Industry

Nargis ÖZGEN*

Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Received: 17.03.2025 ■ Kabul Accepted: 22.05.2025

ÖZ

Bu çalışma, akılcı olmayan ilaç kullanımının birey, toplum, sağlık sistemleri ve çevre üzerindeki etkilerini inceleyerek, sorunun nedenlerine yönelik farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır. Çalışma, nitel araştırma yöntemi olan derinlemesine mülakat yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara ilaç kullanımıyla ilgili bilgi düzeyleri, konu hakkında varsa aldıkları eğitimlerin içeriği ve bu eğitimlerin ilaç kullanım alışkanlıklarına etkisi sorulmuş, elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle yorumlanmıştır. Bireylerin sağlık okuryazarlığı eksikliği, eğitim düzeyinin yetersizliği ve yanlış bilgi kaynaklarının yayılımının, akılcı olmayan ilaç kullanımının temel nedenleri arasında olduğu tespit edilmiştir. Dijital mecralar ve farmasötik reklamların bireylerin ilaç tercihlerine etkisi incelenmiş ve sosyal medya aracılığıyla yayılan yanlış bilgilerin tedavi süreçlerini olumsuz yönde etkileyebileceği görülmüştür. Elde edilen bulgular, akılcı olmayan ilaç kullanımının bireysel sağlık sorunlarıyla birlikte, sağlık sistemleri ve çevreye de zarar verdiğini göstermektedir. Çalışmada, sağlık okuryazarlığını artıracak eğitim programlarının bireylerin ilaçları doğru şekilde kullanmasını teşvik ederek sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğine katkı sağlayabileceği ortaya konmuştur. Sağlık profesyonellerinin etkin iletişim kurma rolünün, bireylerin bilinçli ilaç kullanımında belirleyici faktör olduğu gözlemlenmiş ve bu alanda uygulanacak stratejilerin sürdürülebilir bir sağlık sistemi oluşturulmasına önemli katkılar sunabileceği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık İletişimi, Akılcı İlaç Kullanımı, Sağlık Okuryazarlığı, Bilgi Güvenirliği, İlaç Kullanım Alışkanlıkları.

ABSTRACT

This study explores the impact of irrational drug use on individuals, society, healthcare systems, and the environment, while also addressing the underlying communication-related factors that contribute to the issue. Adopting a qualitative research approach, the study employed in-depth interviews to gather insights from participants regarding their knowledge of medication use, prior exposure to drug-related education, and how such experiences shaped their behavior. Thematic analysis was used to interpret the interview data. Findings suggest that limited health literacy, low educational attainment, and widespread misinformation are key contributors to irrational drug use. In particular, digital platforms and pharmaceutical advertisements significantly influence individuals' perceptions and medication choices. Misinformation circulating through social media platforms tends to distort treatment practices and may lead to inappropriate medication habits. Moreover, irrational drug use has implications beyond individual health, placing additional pressure on healthcare systems and posing risks to environmental sustainability. According to the analysis, educational programs designed to enhance health literacy can promote more rational medication behavior and support the development of a more resilient healthcare system. Effective communication by healthcare professionals also plays a central role in fostering informed medication practices. Consequently, targeted strategies in this area are essential for achieving both individual and systemic health improvements.

Keywords: Health Communication, Rational Drug Use, Health Literacy, Information Credibility, Medication Use Behaviors.

Giriş

Tıp tarihi, insan sağlığını koruma ve tedavi etme amaçlarına dayanan ve insanlığın başlangıcına kadar uzanan köklü bir geçmişe sahiptir. Tarihin farklı dönemlerinde hastalık kavramı toplumların dini inanışları kültürel altyapıları ve bilimsel gelişimleri doğrultusunda şekillenmiştir. İnsan sağlığını olumsuz yönde etkileyen durumlar karşısında ilk tıbbi tedavi uygulamaları bireylerin iyi olmama hallerini doğaüstü güçlere bağlamış, şamanik ritüelleri ve bitkisel tedavileri içermiştir. Mezopotamya, Çin ve Antik Mısır medeniyetlerinde hastalıklar tanrılar tarafından gönderilen cezalar olarak algılanmış, kötü ruhlara bağlanarak dini ritüellerde çözümler aranmıştır. Bu dönemde kullanılan bitki temelli tedaviler günümüz modern farmakolojinin kökenini oluşturmuş ve günümüze kadar gelmiştir. Milattan Önce 5 yüzyılda Hipokrat'ın hastalıkları doğal sebeplerle açıklama girişimleri tıbbi bilimsel disiplin olarak günümüze kadar getirmiştir. Porter'a göre Hipokrat, dört hilt teorisiyle (kan, balgam, sarı safra, kara safra) hastalıkların insan vücudundaki dengesizliklerden kaynaklandığını savunmuş ve tıbbi etik kavramlarını geliştirmiştir (Porter, 1997). Hipokrat'ın çabalarına rağmen Orta Çağ'da insan sağlığı inanışı konusundaki durum değişmemiş özellikle Avrupa'da hastalıkların tanrının cezalandırma yöntemi olduğu inanışı yaygınlık göstermeye devam etmiştir. Bu dönemde sağlık uygulamaları dini dogmalarla şekillendirilmiş, bilimsel gelişmeler ve ilerleme olasılıkları baskılanmıştır. Bu dönemde İslam dünyası İbn-i Sina'nın El-Kanun fi't-Tıbb gibi eserleri aracılığıyla tıp biliminin gelişimine bürük katkılar sağlamıştır. Nutton'a göre, İslam dünyasının tıp konusunda öncülük ettiği bu dönemde cerrahi uygulamalar, anatomi bilgisi ve farmakoloji alanlarında ilerlemeler kaydedilmiştir (Nutton, 2004). Rönesans döneminde Vesalius'un anatomi çalışmalarıyla başlayan bilimsel devrim, tıbbin deneysel yaklaşımlarla ilerlemesine olanak sağlamış ve modern tıbbin temellerini atmıştır (Porter, 1997).

Modern tıbbin gelişimi, 18. ve 19. yüzyıllarda ilerleme kat etmiş, Louis Pasteur'ün mikrop teorisi, Robert Koch'un enfeksiyon hastalıklarının etiyolojisi

açıklaması ve Edward Jenner'in çiçek hastalığına karşı geliştirdiği aşıyla söz konusu bilim insan sağlığını iyileştirmede başarı göstermiştir (Porter, 1997). 20. yüzyılda antibiyotiklerin keşfi, tıbbi görüntüleme teknolojileri ve genetik bilimindeki ilerlemeler hastalıkların teşhis ve tedavisinde büyük ilerlemelere sebep olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü'nün kayıtlarına göre tıp bilimi konusundaki bu ilerlemeler insan ömrünü önemli ölçüde uzatmış, birçok hastalık kontrol altına alınmıştır (DSÖ, 2020). Modern tıbbın gelişmesiyle birlikte hastalıkların tanı ve tedavilerinde ilaçlar sağlığın vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir. Günümüzde genetik mühendisliği, biyoteknoloji ve yapay zekâ teknolojilerinde ortaya çıkan gelişmeler bireyselleştirilmiş tıp teknolojilerinde kullanılmaktadır. Küresel ilaç endüstrisi geçmişte ölümlerle sonuçlanan kanser, genetik hastalıklar ve kronik rahatsızlıklar gibi konularda çözüm arayışlarını sürdürmektedir. Yakın geçmişte küresel bir kriz haline gelen COVID-19 pandemisi modern tıbbın ve ilaç endüstrisinin gücünü bir kez daha gözler önüne sermiştir. Özellikle pandemi servislerinde görev yapan sağlık çalışanlarının, bu dönemde artan hasta sayılarıyla birlikte yoğun emek harcadığı ve mesleki zorluklarının katlanarak arttığı görülmektedir (Ulusal, 2021). Pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının ilaç sektörüyle kurduğu yakın iş birlikleri, mesleğin etik gerekliliklerini yerine getirme konusunda kritik bir rol oynamıştır. Ancak pandeminin çözüm sürecinde ilaç teknolojilerindeki olumlu gelişmelerin yanı sıra; ilaç maliyetleri, erişim eşitsizlikleri ve sosyal adaletsizlikler gibi sorunlar, tartışmaları da beraberinde getirmiştir. COVID-19, küresel bir sağlık krizi olmanın ötesine geçerek ekonomik, politik ve toplumsal etkileri olan çok boyutlu bir sorun olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla pandemi sürecinde sağlık çalışanları açısından getirdiği yükler göz önünde bulundurularak ilaç endüstrisinin sorumluluklarını daha geniş bir perspektiften değerlendirmek gerekmektedir.

Modern sağlık sistemlerinde sağlık konusunda çalışan her profesyonelin hastayla kurduğu iletişim, ilaçların etkin ve doğru kullanılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Sağlık profesyonelleriyle

hastalar arasındaki olası iletişim eksiklikleri, tedavi sürecinde ciddi komplikasyonlara hatta yaşam kaybına yol açabilmektedir. Dijital çağın sunduğu olanaklar söz konusu durumu daha karmaşık hale getirmekte, sürekli ve her alandan akan bilgiler birey/toplum sağlığını tehdit eder noktaya gelmektedir.

Akılcı olmayan ilaç kullanımı çoğunlukla bireysel hatalarla ilişkilendirilmekte ve hastaların inisiyatif kullanma alışkanlıklarıyla bağlantılandırılmaktadır. Ancak durumun temelinde çok farklı iletişimsel etmenlerin yattığı inkâr edilemeyecek bir gerçektir. İlaç endüstrisinin reklamlar aracılığıyla birey/toplumlara ulaştırdıkları reklam stratejileri, hastaların algılarını şekillendirerek akılcı olmayan ilaç kullanımına yol açabilmektedir. Graham ve Taylor'a göre, farmasötik reklamcılık bireylerin ihtiyaçlarına uygun olmayan ürünlere yönelmesine yol açarken bireysel sağlık risklerini artırmakta ve sağlık sistemine ekonomik yük getirmektedir. Dijital reklamcılığın ve sosyal medya platformlarının yaygınlaşması, yanlış bilginin hızlı bir şekilde yayılmasını kolaylaştırmaktadır (Graham ve Taylor, 2020). Özellikle sahte bilimsel içerikler ve doğruluğu teyit edilmemiş bilgiler birey/toplumların yanlış tedavi yöntemlerine yönelmesine ve bilinçsiz alınan ilaçların olumsuz sağlık durumları oluşturmalarına neden olabilir. Bu noktada etkin sağlık iletişimi bireylerin ilaç kullanımıyla ilgili bilgilendirmelerin doğru ve zamanında yapılmasıyla yakından ilişkilidir. Bu bilgilendirmeler doğru ilaç kullanım alışkanlıklarının kazanılmasında da önemli bir yere sahiptir. Brown ve Green'e göre, sağlık okuryazarlığı, bireylerin sağlıkla ilgili bilgiye erişimini, bu bilgiyi anlama yetisini ve doğru kararlar alma becerisini ifade ederken akılcı olmayan ilaç kullanımını önlemek açısından etkili bir strateji olarak öne çıkmaktadır (Brown ve Green, 2021).

Bireylerin ilaç kullanımına ilişkin davranışlarını şekillendiren bir diğer önemli etken, dijital platformlarda yayılan sağlık bilgileridir. Sosyal medya, bireylerin sağlık bilgisine erişiminde önemli bir araç haline gelmiştir. Ancak, bu platformlarda yayılan yanlış bilgiler, bireylerin tedavi süreçlerini olumsuz yönde etkileyebilir. Özellikle sahte

bilimsel içerikler ve doğruluğu teyit edilmemiş bilgiler, bireylerin yanlış tedavi yöntemlerine yönelmesine neden olabilir. Bunun yanı sıra, agresif farmasötik pazarlama stratejileri, bireylerin ihtiyaç duymadıkları ilaçlara yönelmelerine yol açarak tüketim alışkanlıklarını olumsuz etkileyebilir. Bu durum, yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal sağlık sistemlerinde de önemli sorunlara yol açmaktadır.

İlaç endüstrisi, araştırma ve geliştirme çalışmaları süreçlerinden üretime, düzenleyici kurum/kuruluşların denetimlerinden, pazarlama/dağıtımına kadar birçok bileşeni ve sağlık aktörünü içine alırken sağlık sistemlerinin küresel ölçekte ayrılmaz parçası haline gelmiştir. Yalpazenin genişliği göz önüne alındığında konunun fen bilimleri dışında sosyal bilimlerin de önemli araştırma konularından biri haline gelmesi şaşırtıcı değildir. Hastalığın önlenmesi ve/veya hastalık durumlarında ilaç kullanımıyla ilgili doğru bilgiye sahip olması bireylerin söz konusu süreçleri etkin olarak yönetmeleriyle doğru orantılıdır. Doğru kullanılan ilaç tedavi başarısını arttırırken yanlış ilaç tedavisi ciddi sağlık sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

Çalışmanın temel amacı, hastaların akılcı olmayan ilaç kullanımına yol açan iletişim etmenlerini incelemek ve ilaç sektörü ile hastalar arasındaki bilgi akışını değerlendirmektir. Çalışma, hastaların ilaçların kullanımı hakkında bilgi edindikleri kaynakların güvenilirliğini sorgulayarak, doğru bilgiye erişimde karşılaşılan zorlukları ve bilgi eksikliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Günümüzde dijital medya, sosyal çevre ve sağlık profesyonelleri aracılığıyla edinilen bilgilerin, akılcı olmayan ilaç kullanımını nasıl etkilediği bu çalışmanın odak noktalarından biridir. Bununla birlikte çalışma, ilaç şirketlerinin pazarlama stratejilerinin hastalar üzerindeki etkisini inceleyerek söz konusu stratejilerin hastaların ilaç tercihlerine nasıl yön verdiğini analiz etmeyi hedeflemektedir. Çalışmada sağlık profesyonellerinin hastalara sağladığı bilgilerin, hastaların ilaç kullanımı üzerindeki rolü değerlendirilerek bu süreçte meydana gelen

iletişim sorunları ortaya konulmuştur. Bunun yanı sıra konu hakkında kurum/kuruluşların bilgilendirme eğitimlerinin katılımcıların ilaç kullanımı hakkındaki bilgilerini nasıl değiştirdiğini ve bu bilgilerin günlük yaşamda nasıl uyumlandığı da irdelenmiştir.

Çalışma nitel yöntem yaklaşımıyla tasarlanmış ve katılımcıların deneyimlerine ilişkin ayrıntılı veri elde edilmesi amacıyla derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine mülakatlar, katılımcıların kişisel deneyim ve görüşlerini anlamak açısından etkin bir yöntemdir ve araştırma sürecinde zengin veriler elde edilmesini sağlamaktadır. Çalışmanın etik kurul başvurusu Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından 23.10.2024 tarihli ve 11 sayılı toplantıda alınan kararla uygun bulunmuştur (Araştırma Kod No: 2024/388). Katılımcılara, ilaç kullanımı hakkında sahip oldukları bilgiler, katıldıkları eğitimlerin içeriği, eğitimlerin etkisi ve ilaç kullanımı hakkındaki algıları hakkında sorular sorulmuştur. Mülakatlar sonucunda elde edilen veriler, tematik analiz yöntemiyle incelenmiş ve katılımcıların eğitimlere dair deneyimleri, ilaç kullanımı alışkanlıkları üzerindeki etkileri belirlenmiştir. Çalışma esnasında gerçekleştirilen görüşmeler katılımcıların günlük yaşamlarında ilaç kullanımına dair kazandıkları bilgi ve farkındalıkların nasıl pratikleştiğini anlamaya yönelik derinlemesine bir bakış açısı sunmaktadır. İlaçların tedavi aracı olmaktan öte birey ve toplum sağlığını şekillendiren çok yönlü bir unsur olduğu gerçeği bu alanda süreklilik gerektiren bilgilendirme ve farkındalık ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Akılcı İlaç Kullanımı ve Yanlış Kullanım Dinamikleri

Modern tıbbın evrimi, teknolojik gelişimin insan sağlığı üzerinde çalışan bilim dallarına entegre edilmesi ve sağlık hizmetlerindeki erişilebilirliğin artırılması birey/toplumların yaşam süresi üzerinde belirgin bir artışı da beraberinde getirmiştir. Kiple'ye göre antropolojik bulgular, insanlığın erken dönemlerinde ortalama yaşam süresinin 20-25 yıl aralığında değişim gösterdiğini ortaya

koymaktadır (Kiple, 2003). Bu durum, yaşam standartlarının düşüklüğü ile yakından ilişkilidir; nitekim yüksek ölüm oranları toplumların sağlık, beslenme ve çevresel faktörler karşısında kırılganlığını artırmaktadır (Diamond, 1997). Kısa yaşam süresi; yüksek bebek ve çocuk ölüm oranları, yetersiz beslenme, hijyen eksikliği ve enfeksiyon hastalıklarının yaygınlığı ile ilişkilendirilmektedir (Cipolla, 1992).

Sanayi devriminin beraberinde getirdiği olanaklarla birlikte birey/toplumların yaşam koşullarındaki iyileşmeler, hijyen standartlarının öneminin algılanması ve temel sağlık hizmetlerindeki genişlemeler insan yaşam süresinin artışında önemli bir rol oynamıştır. 19. yüzyılın ortalarında Batı Avrupa'da ortalama yaşam süresi 40-45 yıl aralığında seyrederken 20. yüzyılın başında bu değer yaklaşık 50 yıla yükselmiştir (Preston, 1975). Sözü geçen artış tıbbi gelişmelerin yanı sıra toplumların eğitim seviyesindeki yükselme ve sosyal refah politikalarının yaygınlaşmasıyla da ilişkilidir (Caldwell, 1986). İnsan ömründeki bu uzamanın diğer sebepleri arasında bulaşıcı hastalıkların kontrol altına alınması, aşılama programlarının yaygınlaştırılması ve antibiyotiklerin keşfi gibi tıbbi gelişmeler de bulunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü raporlarına göre, günümüzde gelişmiş ülkelerde ortalama yaşam süresi kadınlar için 82,6 yıl, erkekler için ise 78,6 yıl civarındadır (DSÖ, 2021). Gelişmiş olan ülkelerde bu süreler yükselirken gelişmekte olan ülkelerde ise değerler daha düşüktür. Bunun temel nedeni sağlık hizmetlerine erişim, sosyoekonomik koşullar ve eğitim düzeyi gibi faktörlerle ilişkilendirilmektedir (Marmot, 2005). Sağlık hizmetlerine erişimin artışı, bireylerin düzenli sağlık kontrolleri yaptırmasını sağlayarak erken teşhis ve tedavi imkanlarını artırmaktadır (Liu, Wang, 2022) Bunun yanı sıra sağlık bilincindeki artış, daha iyi beslenme ve tıbbi teknolojilerdeki gelişmeler yaşam süresinin uzamasına etki edilmektedir.

Modern toplumlarda sunulan olanaklar insan yaşam süresini uzatarak bireysel sağlık üzerinde olumlu katkılar sağlarken toplumsal sağlık standartlarını da yükseltmiştir. Smith ve

Wilson'a göre, antibiyotik ilaçların keşfi ve yaygın kullanımı, enfeksiyon hastalıklarının neden olduğu ölümleri büyük ölçüde azaltarak bebek ölüm oranlarının düşmesini sağlamıştır (Smith ve Wilson, 2018). Antibiyotiklerin yanı sıra, steril cerrahi tekniklerin yaygınlaşması da ölümleri azaltmada hayati bir rol oynamıştır (Turner, 2016). Kronik hastalıkların yönetimine yönelik tedavi yöntemlerindeki gelişmeler, bireylerin daha uzun ve kaliteli bir yaşam sürmesine olanak tanımıştır. (Brown ve Green, 2021). Bununla birlikte insan yaşamının biyolojik sınırlamaları üzerine yapılan araştırmalar söz konusu artışın belirli sınıra ulaşabileceğini öne sürmektedir. 2024 yılında yapılan bir çalışmada maksimum yaşam süresinin kadınlarda 90, erkeklerde ise 84 yıl civarında olduğu belirtilmektedir (Jones ve Miller, 2024). Bununla birlikte sınırlamaların sosyal çevre ve teknolojik ilerlemelerle aşılabileceği yönünde farklı görüşler de bulunmaktadır (Lopez, 2023; Fogel, 2004). Yapılan çalışmalar sağlık hizmetlerindeki ilerlemelere karşın insan ömrünün biyolojik sınırlarına yaklaştığını düşündürmektedir.

DSÖ tarafından ilaç: "Fizyolojik sistemleri veya patolojik durumları, alanın yararı için değiştirmek ya da incelemek amacıyla kullanılan veya kullanılması öngörülen bir madde ya da ürün" olarak tanımlanmaktadır (Kayaalp, 2002). İlaçların insan bedeni ve psikolojisi üzerinde çeşitli etkileri vardır. Bütün ilaçlar bilinen belirli fizyolojik fonksiyonlarda ve süreçlerde değişiklikler yapabilirler. İlaçların neden olduğu etkilerin bazıları istenir/beklenirken bazılarında istenmeyen/beklenmeyen etkiler olarak görülebilmektedir. Edwards ve diğerlerine göre, ilaçların etkilerinin izlenmesi ve yan etkilerin yönetimi, hasta güvenliği açısından kritik bir öneme sahiptir (Edwards vd., 2019). Terapötik etki, ilaç uygulamasının fizyolojik sonucudur. Örneğin antimikrobiyal bir ilacın oluşturduğu etki, bakterilerin büyümesini öldüren veya yavaşlatan bir hastalığa karşı aktivitesi olabilir. Diğer bir fizyolojik sonuç aynı ilacın vücutta bulantı, kusma ve deri döküntüsü gibi yan etkilerin ortaya çıkmasıdır (Raj ve Raveendran, 2019). Gereksiz ilaç kullanımı polifarmasi (çoklu ilaç kullanımı) durumlarında bireyler açısından ciddi sağlık riskleri

yaratmaktadır (Walsh vd., 2020). İlaç tedavisinin amacı hastalıkların iyileşmesini sağlamak, semptomları gidermek, koruyucu önlem almak ya da fizyolojik durumları değiştirmektir. Fakat gerekli ya da gereksiz olarak fazla sayıda ilaç kullanmak birçok problemi de beraberinde getirmektedir (Pilgiri, 2017). Uygun tanıya göre belirlenmiş ilaçların bireye göre doğru doz ve sürede kullanımı insan ve toplum sağlığının sürdürülebilmesi ve geliştirilebilmesi açısından önem taşımaktadır. İlaçların belirli bir konsantrasyona ulaşmaları beklendiği sonucu veren bir etkinlik için kritiktir. Bu sebepten dolayı bir ilacın etkili olmasında en önemli faktörlerden biri uygun ilaç dozunun ayarlanmasıdır. İlaçların doz ayarlamasının önemli olduğu kadar kullanım saatleri ve tedavi süresi de etkinlik açısından gereklilik arz etmektedir (Kalyoncu ve Yarış, 2004). Hastaların ilaç kullanımı hakkındaki görüş/davranışları sosyal, kültürel ve ekonomik düzeylerinden ve içinde bulundukları günlük yaşam şartlarına göre şekil almaktadır (Cihan, 2022). Bu durum ilaçların etkin kullanımında bireysel faktörlerin dikkate alınması gerektiğini göstermektedir (Singh vd., 2021).

Takviye edici gıda kategorisinde yer alan vitaminler de tıbbi tedavi amacıyla kullanıldığında ilaç olarak sınıflandırılmaktadır (World Health Organization [WHO], 2021). Örneğin D vitamini eksikliği tedavisinde kullanılan yüksek doz D vitamini preparatları, takviye edici gıda değil ilaç statüsünde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla vitaminlerin kullanım amaçlarına göre kategorize edilmesi bireylerin sağlık algısında ve sağlık sistemlerinin düzenlemelerinde farklılık yaratmaktadır. Vitamin gruplarına dahil olan ilaçların bilinçsiz ve yanlış kullanımı, özellikle reçetesiz satılan ürünler bağlamında daha sık görülmektedir.

Bilimsel araştırmalar, vitaminlerin yanlış dozda ve/veya gereksiz yere kullanımının bireylerin sağlıkları üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğini ortaya koymaktadır (Maughan, Greenhaff, ve Hespel, 2018). Örneğin fazla miktarda alınan A vitamini toksik etkiler yaratabilirken, B12 vitamini ekonomik kaynak israfına yol açmaktadır. Söz konusu durum bireylerin vitaminlere ilişkin

farkındalık düzeyinin artırılmasının önemini ortaya koymaktadır. Vitaminlerin nasıl kategorize edileceği takviye mi yoksa ilaç mı olduğu konusundaki tartışmalar ulusal/uluslararası sağlık otoritelerinin düzenlemelerini gerektiren boyutlara ulaşmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi (EFSA) gibi uluslararası kurumlar vitaminlerin kullanımına yönelik rehberler yayınlamakta ve dozaj sınırlarını belirlemektedir (EFSA, 2020). Bununla birlikte bazı ülkeler yüksek doz vitaminlerin satışını reçete ile sınırlandırmakta ve ulusal çözüm arayışları ortaya koymaktadır. Türkiye'de de bu tür ürünlerin bir kısmı reçeteli ilaç kategorisine alınmış ve eczane dışı satışları sınırlandırılmıştır. Bu ve benzeri düzenlemeler bireylerin bilinçsiz ilaç kullanımını önlemeye yönelik önemli bir adım olarak görülmektedir.

Araştırmalar bilinçsiz vitamin tüketiminin yalnızca birey sağlığı üzerinde olduğu kadar toplum genelinde de sağlık sorunlarına neden olduğunu göstermektedir (Moyad, 2009). Bu nedenle vitaminlerin doğru kullanımı konusunda uluslararası standartlar ve yasal düzenlemeler geliştirilmelidir (EFSA, 2020; WHO, 2021). Özellikle yüksek doz vitaminlerin kullanımı ile ilgili sınırlamaların yaygınlaştırılması ve bu ürünlerin yalnızca sağlık profesyonelleri tarafından önerilmesi yanlış kullanımı önlemek için gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Konu multidisipliner bir yaklaşımla ele alınmalı ve bireylerin sağlık davranışlarına yönelik daha geniş çaplı araştırmalarla desteklenmelidir.

İlaç sektöründeki gelişmelerin insan yaşamını uzatmadaki etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Bununla birlikte gelişmelerin beklendik sonuçlar verebilmesi ve uygulama alanlarının genişletilebilmesi, ilaçların doğru ve bilinçli kullanılmasına bağlıdır. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, akılcı ilaç kullanımı, tedavi edici etkilerle birlikte önleyici bir yaklaşımı da benimseyerek bireylerin gereksiz ilaç kullanımından kaçınmasını, doğru dozda, doğru süreyle ilaç kullanmalarını sağlamaktadır. Yanlış ve/veya gereksiz ilaç kullanımı ise bireysel sağlık risklerini artırırken toplum düzeyinde antibiyotik direnci gibi küresel

sağlık sorunlarına yol açmaktadır (DSÖ, 2021). Bu nedenle ilaçların faydalarını tehdit eden sorunları ortadan kaldırmak açısından akılcı ilaç kullanımına yönelik farkındalığın artırılması büyük bir öneme sahiptir. Abacıoğlu'na göre akılcı ilaç kullanımı ilaçların, deney ve gözleme dayalı bilgi birikimi ile oluşturulmuş bir deneyimlilik durumu, tıbbi tanı koyucu/tedavi edici hekimlik süreçlerinde verimli ve etkili kullanımdır (Abacıoğlu, 2005, s. 251). Türk Dil Kurumu (TDK), "akılcı" kelimesini "akılcılıktan yana olan, usçu, rasyonalist" ve "akılcılıkla ilgili" şeklinde tanımlamaktadır (TDK). Sağlık literatüründe de yaygın olan "Akılcı İlaç Kullanımı" ifadesi, ilaçların doğru, etkili ve bilimsel temellere dayalı şekilde kullanımı için tercih edilmektedir (Hacettepe Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, 2020). Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı'nın raporuna göre, akılcı ilaç kullanımının, hekimler, eczacılar ve ilaç endüstrisinin oluşturduğu arz ayağı; tüketici/toplumun oluşturduğu talep ayağı; devlet, sivil toplum kuruluşları ve geri ödeme kurumunun oluşturduğu düzenleyici ve denetleyici mekanizmaları olmak üzere temelde üç tarafı bulunmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2006).

Akılcı ilaç kullanımında planlama, yürütme ve izleme süreçlerini kapsayarak tedavi sürecinde uygulanan ilaç tedavisinin etkili, güvenli ve ekonomik uygulanabilmesi açısından program çerçevesinde bütünlük sağlamak gerekmektedir. Erdemir'e göre bu süreçte sağlık profesyonellerinin rolü kadar, bireylerin ve toplumun da ilaçların akılcı kullanımını davranış biçimi haline getirmesi gerekmektedir (Erdemir, 2021). Toplumun ilaçları akılcı kullanmayı davranış haline dönüştürebilmesi için yeterli düzeyde bilgiye ve beceriye sahip olması gerekmektedir (Kuş ve Durna, 2016). Dolayısıyla akılcı ilaç kullanımında hasta, temel bileşenlerden birini oluşturmakta ve hasta uyumuyla ilgili problemlerle sık karşılaşmaktadır. Oktay'a göre bu problemler:

-Hekime danışmadan ilaç kullanımı,

-Başkalarının tavsiyelerine göre ya da güvenilirliğinden emin olunmayan internet sitelerindeki bilgilere göre hareket etme,

- Diğer hastalara ilaç önerme,
- Bilimsel kanıtlara dayanmayan ilaç dışı alternatif tedavilere yönelme,
- Daha önceden karşılaşılan bir hastalıkla benzer semptomların ortaya çıkması durumunda evde bulunan ilaçların kullanılması,
- Semptomlar geçince ya da hafifleyince hekim tarafından düzenlenen tedavinin bırakılması,
- Hekim tarafından yazılan ilaçların uygun zamanda alınmaması vb. (Oktay, 2006) problemlerdir.

Ortaya çıkan bu sorunların kökeni, büyük ölçüde akılcı olmayan ilaç kullanımına dayandırılmaktadır. Özata'ya göre akılcı olmayan ilaç kullanımı, ihtiyaç dışı ilaç kullanımı, yanlış ilaç ve tedavi seçimi, etkisi şüpheli ilaçların kullanımı, ulaşılabilir, güvenli ve etkili ilaç sağlanmasında yetersizlik, doğru ilacı yanlış doz, süre ve formda kullanma konuları akla gelmektedir (Özata vd., 2008, s. 531). Akılcı olmayan kullanım, uygun olmayan durumlarda antibiyotik yazılması, ilaç dozajlarının yanlış belirlenmesi ve/veya birden fazla ilacın aynı anda uygun olmayan şekilde hekimler tarafından reçetelenmesi gibi pratiklerde sıkça görülmektedir (Holloway ve van Dijk, 2011). Hekim hastaya tanı koyup en doğru ilacı uygun şekliyle reçete edecek kişidir; bu sebeple hekimlerin ilaç kullanımındaki görüş ve sorumlulukları akılcı ilaç kullanımında esas belirleyicidir (T. C. Sağlık Bakanlığı, 2023) Dünya Sağlık Örgütü tahminlerine göre ilaçların yarısından fazlası uygunsuz şekilde reçete edilmekte, dağıtılmakta ve/veya satılmaktadır (Aydın vd., 2012, s. 57). Konu hakkında ortaya konan çözümler yetersiz kalmakta, ilaçların kullanım sorunları devam etmektedir. OECD ülkelerinde sağlık giderleri içinde ilaca ayrılan pay, giderek artmaktadır. 2000 yılında ilaç harcamaları toplam sağlık harcamalarının %25'ini oluştururken günümüzde bu oranın arttığı gözlemlenmektedir (Ulusoy ve Sumak, 2011:310) İlaç harcamasının toplam sağlık harcaması içindeki payı 2010 yılı itibarıyla; Norveç'te %7,3, Danimarka'da %7,4, Hollanda'da %9,5, Amerika'da %12,9, Almanya'da

%14,8, Fransa'da %16,0, İtalya'da %17,2, Meksika'da %27,1, Yunanistan'da %24,8 ve Macaristan'da %33,6 olarak tespit edilirken OECD genel ortalaması %16,3 civarındadır (OECD, 2012). Bu durum bireysel hastalık yönetiminde olumsuz sonuçlara neden olurken, toplum sağlığını da etkileyerek antibiyotik direnci gibi küresel sorunları da beraberinde getirmektedir (Erdemir, 2021).

Akılcı olmayan ilaç kullanımında en önemli sorunlar; polifarmasi, hekimlerin tanı koymadaki yetersizlikleri ya da hastaların yersiz inanışları sebebiyle ihtiyaç dışı ilaç kullanımı, hekimlerin ilaçları kullanıma uygun olmayan şekilde reçete etmesi, hastaların reçetesiz ilaç kullanmaları, reçeteli ilaçlar için hekim tarafından belirlenen uygun dozun reddedilmesi veya direnç gösterilmesidir (Sweeney vd., 2004). Akılcı olmayan ilaç kullanım şekilleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- Polifarmasi (Çoklu ilaç kullanımı),
- İlaçların gerekli olmadığı durumlarda veya gereğinden fazla kullanımı,
- Tedavinin uygun olmayan durumlarda uygulanması,
- Klinik kılavuzlara uygun olmayan tedavi seçimleri,
- İlaçların birbirleriyle veya besinlerle olan etkileşimlerinin dikkate alınmadan kullanımı,
- Uygulama yöntemlerinin yanlış seçimi, örnek olarak oral kullanıma daha elverişli bir ilacın parenteral formunun daha sık tercih edilir olması,
- Gerekli olmayan durumlarda mineral ve vitamin ürünleri desteği kullanımı,
- Uzun süren parenteral tedavilerin seçimi,
- Hastaların yetersiz bilgilendirilmesi,
- İlaçların doğru olmayan hazırlanma yöntemleri,
- İlaçların saklama koşullarının uygun olmaması,

-İlaçları imha ederken doğru yöntemlerin uygulanmamasıdır (Krähenbühl-Melcher vd., 2007).

Söz konusu bu maddeler göz önünde bulundurulduğunda birey ve toplumların sağlıkları üzerinde nasıl bir tehdit oluşturduklarını görmek mümkündür. Akılcı olmayan ilaç kullanımlarının beraberinde getirdiği sorunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

-Hastaların tedaviye uyumunun bozulması ya da azalması

-İlaç etkileşimleri sebebiyle istenmeyen sonuçların ortaya çıkması

-Bazı ilaçlara karşı direnç gelişimi ve mikrobiyal direnç artışı

-Hastalık sürelerinin uzaması

-Hastalığın tekrarlaması

-Hastanede yatış sürelerinin uzaması

-Yan etkilerin artması

-Tedavi başarısının azalması

-Hastaların tedaviye olan güveninin azalması

-Fiyatları nedeniyle ilaçların temin edilebilirliğinin azalması

-Tedavi maliyetlerinin artması (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2013).

Tüm bu sorunlar sağlık hizmetlerinin etkinliğini düşürürken bireysel tedavi süreçlerini olumsuz yönde etkileyen ve toplumsal sağlık üzerinde ciddi yük oluşturan çok boyutlu sorunları beraberinde getirmektedir. Hastalık sürelerinin uzaması, mikrobiyal direnç artışı ve tedavi maliyetlerinin artması gibi sonuçlar birey sağlığına etki ederken sağlık sistemlerinde derin tahriplere sebep olur. Akılcı olmayan ilaç kullanımının olası sebeplerini ve şu şekilde sıralamak mümkündür:

Sağlık Okuryazarlığı: Düşük sağlık okuryazarlığı, bireylerin ilaçların doğru kullanımı, yan etkiler ve doz aşımı gibi kritik konularda bilgi eksikliğine neden olabilir (Nutbeam, 2008). İlaçların doğru doz, zaman ve sıklıkta kullanılmaması ölümlere varan riskleri de taşımaktadır. Ratzan'a göre, günümüzde sağlık okuryazarlığı hareketi, sağlık eğitimi programları aracılığıyla sağlık sonuçlarını iyileştirmeyi ve sağlık eşitsizliklerini azaltmayı amaçlamaktadır. Bu hareket, bilinen tedavi, önleme ve sağlığı geliştirme stratejileri ile bireylerin sağlık davranışları ve sonuçları arasındaki boşlukları vurgulayarak son on yılda ivme kazanmıştır (Ratzan, 2001). Dünya Sağlık Örgütü de sağlık okuryazarlığını geliştirmek için sağlık iletişim sistemlerinin iyileştirilmesini ve sağlık eğitimi programlarının yaygınlaştırılmasını önermektedir (WHO, 2021).

Eğitim Düzeyi: Düşük eğitim düzeyi sağlık bilgisine erişimde zorlanmalara sebep olurken yanlış bilginin kabul ve uygulanmasını kolaylaştırmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, yüksek eğitim seviyesine sahip bireyler, sağlıkla ilgili uyarıları ve bilgileri daha iyi anlayarak doğru kararlar verebilir (Kickbusch vd., 2013). Eğitim düzeyleri sağlık okuryazarlığıyla da paralellik göstererek bireylerin sağlık profesyonellerine başvuru oranlarını da artırmaktadır. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerde yüksek eğitim düzeyleri, sağlık okuryazarlığı konusunda farkındalığa sahip bireylerin akılcı ilaç kullanımına olan eğilimini yükseltmektedir.

Reçetesiz İlaç Kullanımı: Reçetesiz ilaç kullanımı, hastalık durumuyla karşı karşıya kalan bireylerin ruhsat sahibi sağlık profesyonelleri tarafından önerilmeyen ilaçları kullanmalarına sebep olmaktadır. Bu durum bireysel olarak sağlık tehditleri yaratırken fazla ilaç tüketimine bağlı olarak devletlerin sağlık harcamalarında artışlara neden olmaktadır.

Yan Etkiler Hakkında Bilgi Eksikliği: Sağlık profesyonelleri tarafından önerilmiş olsa da ilaç kullanımlarının yan etkileri hakkında bilgi eksikliği bu etkilerin yönetilememe durumunu da beraberinde getirmektedir. Yan etkilerin göz ardı edilmesi zaman zaman hasta sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir.

İlaç Firmalarının Pazarlama Stratejileri:

Günümüzde gelişen ve birçok alanla birlikte çalışan reklamcılık sektörünün satın alma davranışları üzerindeki göz ardı edilmeyecek etkisi gereksiz ilaç alımını teşvik edebilmektedir. Mintez'e göre bu durum ilaçların yan etkileri veya etkileşimleri hakkında yetersiz bilgiye yol açabilir (Mintez, 2002). Bunların yanın sıra ilaç sektöründeki firmaların promosyon ilaç dağıtımını da bireyleri aynı tehlikeyle karşı karşıya bırakmaktadır.

Hizmet Erişimi: Sağlık hizmetlerine erişimin yetersiz olması, bireylerin ilaçları yanlış kullanma riskini artırır ve sağlık profesyonelleriyle iletişimlerini kısıtlar (Marmot, 2005). Sağlık hizmetlerine erişim söz konusu olduğunda gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler irdelenmekte olsa da gelişmiş ülkelerde de sorunun varlığı devam etmektedir. Söz konusu durumun ulaşım ve iletişim altyapı eksiklikleriyle de doğrudan ilintili olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Yukarıda açıklanarak sıralanan akılcı olmayan ilaç kullanımına yönelik olası sebeplerin birbiriyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Sağlık söz konusu olduğunda eğitim her düzeyden soruna etki etmektedir. Sağlık okuryazarlığı eksikliği, eğitim düzeyinin düşük olması, reçetesiz ilaç kullanımı ve sağlık hizmetlerine erişimdeki yetersizlik gibi faktörler, bireylerin ilaçları bilinçli kullanma kapasitesini önemli ölçüde azaltmaktadır. Dolayısıyla ulaşımdan kaynaklı altyapı eksiklikleri de eğitim düzeyleriyle bağlantılandırılabilir. Bunların yanı sıra ilaç firmalarının pazarlama stratejileri gibi faktörler sorunun derinleşmesine neden olmaktadır. Eğitim düzeyleri bireylerin sağlık bilgisine erişimini artırırken sağlık hizmetlerine erişim ve altyapı sorunlarının çözümünde de önemli bir itici güç haline gelmektedir.

Akılcı olmayan ilaç kullanımlarının sonuçları bireysel/toplumsal açılardan maddi/manevi ağır yükleri de beraberinde getirmektedir. Bu yükleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Bireysel Sağlık Üzerindeki Etkiler: Akılcı olmayan ilaç kullanımı bireylerin var olan sağlık sorunlarını derinleştirerek ve çözümünü mümkün

olmayan noktalara taşıyabilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, yanlış dozda ilaç alınması sonucu meydana gelen zehirlenmeler, istenmeyen yan etkiler ve hastalığın kötüleşmesi gibi durumlar fiziksel sağlık sorunlarını artırmaktadır (WHO, 2021). Akılcı olmayan ilaç kullanımı nedeniyle oluşan stres, depresyon ve anksiyete gibi psikolojik durumlar da bireysel sağlık üzerindeki etkilerin önemli bir boyutunu oluşturur (Nutbeam, 2008). Bu tür kullanımlar fiziksel/psikolojik sağlık üzerinde olduğu kadar bireysel ekonomiler üzerinde de olumsuz etkide bulunmaktadır.

Ekonomik Yük: Akılcı olmayan ilaç kullanımları bireylerin sağlık durumlarına verdiği zararların yanı sıra sağlık sistemleri üzerinde de ekonomik bir yük oluşturmaktadır. OECD'ye göre bu durum, komplikasyonların artması, ilave tedavi süreçleri ve hastaneye yatış gereksinimlerini artırarak sağlık harcamalarının yükselmesine neden olur (OECD, 2021). Doğru yöntemlerle ve zamanında tedavi edilmeyen hastalıklar toplum düzeyinde iş gücü kaybına da sebebiyet vermektedir. Sağlık sorunları sebebiyle ekonomik katkılar sağlayamayan bireylerin yükleri sağlık sistemlerine yüklenerek harcamalara sebebiyet vermektedir.

Halk Sağlığı Üzerindeki Etkiler: Akılcı olmayan ilaç kullanımını ortaya çıkarabilecek ve hata riski yüksek olan ilaç grupları antibiyotikler, kardiyovasküler ilaçlar, oral antikoagülanlar, teofilin ve antineoplastik ilaçlardır (T. C. Sağlık Bakanlığı, 2023). Özellikle antibiyotiklerin yanlış kullanımı, antibiyotik direncinin artmasına ve bunun sonucunda tedavi edilemeyen hastalıkların yayılmasına neden olmaktadır (Holloway ve van Dijk, 2011). Antibiyotiklerin yanlış ve gerekli olmayan durumlarda kullanımı salgın hastalıkların kontrolünü zorlaştırarak halk sağlığı üzerinde olumsuz etkilere sebebiyet vermektedir.

Toplum Sağlığı: Akılcı olmayan ilaç kullanımı, toplum genelinde hastalık yükünü artırarak sağlık hizmetlerine olan talebi gereksiz yere yükseltmektedir (Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2006). Bu sebepten dolayı tedavi edilemeyen hastalıklar toplum nezdinde sağlık sistemlerine yönelik güvensizlik algısını oluşturabilir. Sağlık

sistemlerine olan güven toplumun gelişmesiyle doğru orantılıdır.

Ekolojik Denge Bozulma: Kullanılmayan veya yanlış imha edilen ilaçlar, su kaynaklarına ve toprağa karışarak ekolojik dengeyi bozabilir (Krähenbühl-Melcher vd., 2007). Özellikle antibiyotiklerin doğal çevreye yayılımı mikroorganizmaların direncini arttırarak mutasyona uğramasına neden olabilir. Yeni hastalıkları da beraberinde getiren bu durum tarım ürünlerine kadar her alanda etkisini sürdürerek birey/toplum sağlığı üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır.

Akılcı olmayan ilaç kullanımı, bireysel, toplumsal ve çevresel boyutlarıyla sağlık sistemlerini tehdit eden çok katmanlı bir sorundur. Antibiyotik direnci, ekonomik yüklerin artışı ve ekolojik dengenin bozulması gibi etkiler birey sağlığının yanı sıra toplumların sürdürülebilir sağlık yapılarına da etki etmektedir. Yanlış kullanımlar fiziksel/psikolojik sağlık üzerinde olumsuz etkiler yaratırken, halk sağlığı krizlerine ve sağlık hizmetlerine olan güvenin sarsılması risklerini de beraberinde getirmektedir. Sağlık sistemleri üzerine yüklenen maliyetler zaman içinde büyüyerek eşitsizliklere neden olmakta, toplum refahını da zayıflatmaktadır. Söz konusu bu tehditler akılcı olmayan ilaç kullanımının bireysel bir davranış olmaktan öteye geçtiğini açıkça göstermektedir. Dolayısıyla sorunların farkına varılması, sağlıklı bir gelecek inşa etmek için birey/toplum ve sağlık sistemleri düzeyinde daha bilinçli adımlar atılması önem taşımaktadır.

Bulgular

Çalışmada gönüllülük esasına dayanarak toplamda 50 katılımcı çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırma sürecinde katılımcılara, araştırmanın her aşamada araştırmadan çekilme hakkı tanınmış ve bu hak açık/net ifade edilmiştir. Katılımcılara çalışmanın amacı, kapsamı ve süreçleri hakkında detaylı bilgi verilmiş ve bilinçli onamları alınmıştır.

Araştırma esnasında üç katılımcı mülakata devam etmek istememiş ve çalışmadan çekilmiştir. Araştırmadan çekilen üç katılımcıya ait veriler etik kaygılar nedeniyle çalışmaya dahil edilmemiştir. Derinlemesine mülakata katılan bireylerin erişkin olması araştırma verilerinin güvenilirliğini artırırken, gönüllülük esasına dayanması verilerin doğruluğu açısından önemli bulunmuştur.

Araştırma kapsamında elde edilen verilere göre, ihtiyaç hâlinde ilaç kullanımı konusunda katılımcıların en çok güvendikleri ve/veya en yaygın olarak başvurdukları kişiler sağlık hekimleridir. Katılımcıların %65'i ilaç hakkında en doğru bilgiyi sağlık hekimlerinden aldıklarını belirterek ilgili kişilerin sağlık geçmişlerine dayalı olarak daha güvenilir bilgiler sunduklarını belirtmektedir. Bu katılımcılar doktorların tedavi sürecine dair kapsamlı açıklamalar sunarak tedaviye yönelik reçeteler verdiklerini, ilaçların etkilerini ve olası yan etkilerini ayrıntılı olarak aktardıklarını vurgulamışlardır. Katılımcıların %30'u interneti ve sosyal medyayı hastalıklar konusunda uygun olabilecek ilaç bilgisi almak için önemli bir kaynak olarak kullandıklarını ifade etmiştir. Bu mecralarda yer alan sağlık dijital günlükler¹, forumlar ve makaleler katılımcıların sıklıkla tercih edildiği alanlar olarak kaydedilmiştir. Katılımcılar kullanıcı yorumları ve uzman görüşlerinin² kendileri için faydalı olduğunu özellikle vurgulamıştır. Sosyal medya platformlarında ilaç kullanımı ve sağlıklı yaşamla ilgili yapılan paylaşımlar ve popüler içerik üreticilerinin³ önerileri %25'lik bir kesim tarafından izlenmekte ve bilgi kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Dijital medya, bireylerin kişisel deneyimlerini paylaştığı ve kullandıklarını iddia ettikleri ilaçlar hakkında daha fazla bilgi edinilen bir mecra olarak dikkat çekmektedir. Bulgulara göre ihtiyaç durumunda eczacılar %15'lik oranda ilaç bilgisi kaynağı olarak tercih edilmektedir. Katılımcılar eczacıların genellikle ilaçların kullanımına dair temel bilgiler sunduklarını ve kendilerine kullanım hakkında ayrıntılı bilgi

¹ Çalışmalarda sıklıkla blog kelimesi kullanılmaktadır. Bu çalışmada "dijital günlükler" olarak kullanılmıştır.

² Katılımcıların kullandıkları "uzman" ifadesi sağlık profesyonelleri olarak algılanabileceği gibi herhangi bir dijital mecrada kendi kimliğini "uzman" olarak tanımlamış herhangi bir kullanıcı olarak da düşünülebilir.

³ Çalışmalarda sıklıkla "influencer" kelimesi kullanılmaktadır. Bu çalışmada "popüler içerik üreticisi" olarak kullanılmıştır.

verdiklerini belirtmiştir. Aile ve arkadaşlar %10'luk oranla ilaç/ilaç kullanım doz ve aralıkları konusunda başvuru kaynağı olarak görülmektedir. Ancak bu kaynaklar bireysel deneyimlerle sınırlı olması nedeniyle katılımcılar tarafından daha az güvenli olarak değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında katılımcıların kullanacakları ilaçlar konusunda bilgi aldıkları kaynaklara olan güven duyguları incelenmiştir. Elde edilen verilere göre katılımcıların %65'i ilaç bilgisi kaynağı olarak hekimleri güvenilir bulmaktadır. Onlara göre, sağlık eğitimi almış olmaları sebebiyle hekimler, en doğru ve güvenilir bilgiyi sağlamaktadır. Bunun yanı sıra hastanın kişisel tıbbi geçmişlerine olan hakimiyetleri ve özelleştirilmiş bilgiler vermeleri hekimleri birincil kaynak olarak görmeye neden olmaktadır. Katılımcılar kullanılacak ilaçların etki mekanizmaları, yan etkiler ve olası etkileşimleri hakkında hekimlerin kapsamlı bilgi sunarak tedavi sürecinde rehberlik ettiklerini ifade etmektedir. Katılımcıların %25'i dijital platformları ilaç bilgi kaynağı olarak görmekle birlikte kaynakların güvenilirliğine dair endişelerini dile getirmişlerdir. Dijital mecralarda yer alan sağlık dijital günlükleri, forumlar ve makaleler katılımcılar tarafından faydalı görülmekte ancak zaman zaman anonim yazarlar tarafından paylaşılması sebebiyle doğruluğu konusunda katılımcıları şüpheye düşürmektedir. Bunun yanı sıra bu kaynakların kişisel sağlık deneyimlerini içermesi, uzmanlık/bilgi gerektiren konularda kapsamlı veriler sunmaması ve ticari kaygılar gütmesi gibi sebeplerle katılımcıların şüpheyle yaklaşmasına sebep olmaktadır.

Sosyal medya %20'lik katılımcı tarafından güvenilir olarak görülmemektedir. Katılımcılar, sosyal medya popüler içerik üreticilerinin ilaçlar konusunda yaptığı paylaşımların yanıltıcı olabileceğini ve çoğunlukla kişisel görüşlerden ibaret olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra bazı katılımcılar sosyal medya üzerinden ilaçlar hakkında edindikleri bilgileri teyit etmek ve doğruluğunu saptamak amacıyla daha fazla araştırma yapmayı tercih ettiklerini, güvenilir kaynaklardan doğruladıkları bilgileri uyguladıklarını belirtmişlerdir. Eczacılar %15'lik bir kesim tarafından güvenilir kaynak olarak

görülmektedir. Katılımcılar tarafından genellikle güvenilir kabul edilmekle birlikte eczacıların sadece ilaç kullanımıyla ilgili temel bilgi verdiklerine, ayrıntılı bilgi almak için hekimlerine başvurduklarına dikkat çekmişlerdir. Aile ve arkadaşlar ise %10'luk bir oranla güvenilir kaynaklar arasında yer almakta, ancak bu kişilerden alınan bilgilerin her zaman geçerli olmadığı düşünülmektedir. Dolayısıyla hekimler en güvenilir kaynak olarak öne çıkarken, dijital platformlar/sosyal medya vb. mecralarda katılımcıların güven duyduğu kaynakların sınırlı olduğu ve doğruluğu konusunda endişeleri olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcılar, özellikle internet ve sosyal medya üzerinden alınan bilgilerin doğruluğunu sorgulamakta ve güvenilirliği doğrulanmış kaynaklardan araştırma yaparak kullanmaktadır.

Araştırma kapsamında katılımcıların daha önce ilaç kullanımıyla ilgili yanlış bilgiye dayanan olumsuz deneyim yaşayıp yaşamadıkları, yaşamış olmaları durumunda karşılaştıkları zorluklar incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların %40'ı ilaç kullanımıyla ilgili yanlış bilgiye dayanan deneyim yaşadıklarını belirtmiştir. Söz konusu katılımcıların büyük çoğunluğu (%32) yanlış bilgilendirmeyi internet üzerindeki sağlık dijital günlükleri, sosyal medya paylaşımları veya arkadaş ve aile üyelerinden aldıkları tavsiyeler üzerinden deneyimlediklerini ifade etmişlerdir. Olumsuz deneyimler genellikle ilacın yan etkilerini veya kullanım dozajlarını yanlış anlamaya ve tedavi sürecini olumsuz etkilenmesine dayandırılmıştır. Aynı şekilde yanlış zaman dilimlerinde kullanılan ilaçlar katılımcıların ilaç kullanımıyla ilgili olumsuz deneyim yaşamalarına neden olmuştur. Dört katılımcı sosyal medya üzerinden edindikleri yanlış bilgi sebebiyle bir ilaçla birlikte başka bir ilaç kullandıklarını ve bu kombinasyonun beklenmedik yan etkilere yol açtığını belirtmiştir. Bu olumsuz deneyimler katılımcıların internet ve sosyal medya üzerinden edindikleri bilgilerin doğruluğunu sorgulamalarına yol açmış, uzmanlardan aldıkları bilgilerin daha güvenilir olduğuna kanaat getirmelerine sebep olmuştur. Katılımcıların %60'lık bir kesimi ilaç kullanımıyla ilgili yanlış bilgiye dayalı deneyim yaşamadıklarını ifade etmiştir.

Bu katılımcılar ilaçları hekimlerinin önerileri doğrultusunda ve eczacılarının tavsiyeleriyle kullandıklarını, dolayısıyla yanlış bilgiye dayalı durumla karşılaşmadıklarını dile getirmişlerdir. Bu kesim ilaç temin/kullanımının en güvenilir ve doğru yolunun sağlık profesyonellerinin tavsiyeleri doğrultusunda kullanmak olduğunu savunmuşlardır. Doğru ve bilimsel verilere dayalı önerilen ilaçlar hastaların ilaç kullanımı konusunda olumsuz deneyimler yaşamalarını engellemektedir.

Çalışma, katılımcıların ilaç şirketlerinin reklam ve pazarlama stratejilerinin ilaç tercihlerine olan etkisini nasıl değerlendirdiklerini de ortaya koymaktadır. Elde edilen verilere göre katılımcıların %45'i ilaç reklamlarının ve pazarlama stratejilerinin ilaç tercihlerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Söz konusu katılımcılar çoğunlukla televizyon, internet ve sosyal medyada gördükleri reklamlardan etkilendiklerini ve ilaç kullanımına yöneldiklerini ifade etmiştir. Kullanıcılar güçlü pazarlama teknikleriyle ürünün güvenilirliği ve etkisini vurgulayan görsel ve sloganların dikkatlerini çektiğini dile getirmiş, reklamlarda kullanılan uzman görüşleri/ kullanıcı deneyimlerinin, ürünün etkili olduğuna dair algılarını güçlendirdiğini ifade etmişlerdir. Bu katılımcılar pazarlama teknikleriyle kendilerine sunulan ilaçları hekimlerine danışmadan kullanmış ve olumsuz deneyimlerle karşı karşıya kalmıştır. Üç katılımcı ise reklamlar aracılığıyla yönlendirildiği bir ürünün işlevsiz kaldığını, dolayısıyla reklamların her zaman güvenilir olmadığını düşündüğünü ifade etmiştir. Diğer taraftan %55'lik kesim, ilaç reklamlarının ve pazarlama stratejilerinin ilaç tercihlerine etkisi olmadığını belirtmiştir. Katılımcılar ilaç seçimlerinde hekim ve/veya eczacılarının tavsiyelerine öncelik verdiklerini, ilaç reklamlarının kararlarını etkilemediğini vurgulamışlardır. Bir katılımcı: "Reklamlar benim için yalnızca bilgi verici olabilir ama ilaç tercihlerimi sadece uzman önerileri doğrultusunda yaparım" şeklinde görüş bildirmiştir. %55'lik kesimde bulunan katılımcıların bir kısmı (%36) ilaç reklamlarının gereksiz ilaç tüketimini teşvik edebileceği konusunda endişelerini dile getirmektedir. Bu katılımcılar: "Reklamlar, insanların ihtiyacı olmayan ürünleri almasına

neden olabiliyor" vb. ifadelerde bulunmuştur. Bu söylemler ilaç şirketlerinin kullanmakta olduğu pazarlama stratejilerinin, bireylerin ihtiyaç dışı ilaç kullanma eğilimlerini artırabileceği düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. İlaç kullanımı konusunda reklamların güvenilir bilgi sunma kapasitesine dair katılımcılar arasında farklı görüşler bulunmakta ve reklamların bilinçli tüketim üzerindeki etkisini sorgulama gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Çalışma, sosyal medya platformlarında ilaçlar hakkında var olan bilgilerin bireylerin kararlarına etkisini değerlendirmiştir. Bulgular, katılımcıların %40'ının sosyal medya platformlarında gördükleri ilaçlarla ilgili bilgilerin ilaç tercihlerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kesim; popüler içerik üreticilerinin paylaşımları, kullanıcı yorumları ve sağlık profesyonellerinin sosyal medya üzerindeki bilgilendirme içeriklerinden etkilendiklerini dile getirmiştir. On yedi katılımcı: "Bir sağlık popüler içerik üreticilerinin önerdiği vitamin takviyesini denedim ve bana çok iyi geldi" vb. ifadelerle sosyal medyanın yönlendirici etkisine dikkat çekmiştir. Benzer şekilde bazı katılımcılar sosyal medya platformlarında karşılaştıkları kampanyalar/tanıtların ilgilerini çektiğini ve bu tür içeriklerin ilaçlarla ilgili bilgi edinmede kolaylık sağladığını belirtmiştir. Bununla birlikte bu kesim içinde yer alan bazı katılımcılar, sosyal medya paylaşımlarında yer alan bilgilerin doğruluğunu kontrol etmeden kullanmanın riskli olabileceğini vurgulamışlardır. Sosyal medyada gördükleri ilaçlarla ilgili bilgilerin kararlarını etkilemediğini ifade eden kesim %60 olarak belirlenmiştir. Bu kesim sosyal medyada var olan bilgilerin çoğunlukla ticari amaçlar taşıdığını, bilimsel dayanaklara sahip olmadığını düşündüklerini belirtmiştir. Katılımcılar bu durumu: "Sosyal medyada gördüğüm bilgiler genellikle abartılı veya yanlış oluyor bu nedenden dolayı hekimime danışmadan ilaç kullanıyorum" vb. görüşler bildirmiştir.

Bu kesimde yer alan katılımcılar sosyal medya platformlarının ilaçlar konusunda yanlış bilgi yayılımına neden olduğunu, bu durumun kullanıcılar için yanıltıcı olabileceğini dile getirmiştir. Bu düşüncelerini katılımcılar: "Sosyal medyada

paylaşılan bilgiler gereksiz ilaç kullanımına veya yanlış tedavilere yol açabiliyor” vb. ifadelerle ortaya koymuştur. Çalışma verilerinden elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, sosyal medya platformlarının bazı bireylerin ilaç tercihlerinde etkili olduğunu ancak katılımcıların bir kısmının sosyal medya bilgilerini güvenilir bulmadığını ve bu platformları yalnızca destekleyici bilgi edinme aracı olarak gördüğünü ortaya koymaktadır.

Çalışmada katılımcıların eczacı ile iletişimlerinin ilaç kullanma kararlarını ne ölçüde etkilediği ve eczacıdan alınan bilgilerin güvenilirliğine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Elde edilen veriler katılımcıların %70’inin eczacıları ilaç kullanımı konusunda önemli bilgi kaynağı olarak gördüğünü, iletişimlerinin ilaç tercihlerini belirgin şekilde etkilediğini, eczacı önerileri doğrultusunda ilaç kullandıklarını göstermektedir. Bu kesimde yer alan katılımcılar, eczacıların ilaçların yan etkileri, kullanım talimatları ve alternatif ilaç önerileri gibi konularda sağladığı bilgilerin ilaç kullanımı konusunda karar alma süreçlerinde etkili olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar: “Hekime gidemediğim durumlarda eczacıma danışıyorum ve genelde onun tavsiyeleri doğrultusunda karar veriyorum” vb. ifadelerle eczacıların konu hakkında etkin rolüne vurgu yapmaktadır. Katılımcıların %20’si eczacılardan aldıkları bilgileri çoğunlukla güvenilir bulduklarını ancak zaman zaman eczacıların yeterince zaman ayıramadığını ve/veya bilgilendirme süreçlerinde yetersiz kaldıklarını ifade etmiştir. Bu kesim içinde yer alan katılımcılar: “Eczacılar genelde yoğun oluyor, yeterince detaylı bilgi alamayabiliyorum” vb. şekillerde görüş bildirmiştir. Diğer taraftan katılımcıların %10’u ilaç kullanımıyla ilgili tercihlerini eczacıların önerilerinden çok hekimlerin yönlendirmelerine dayandırdıklarını belirtmiştir. Bu katılımcılar eczacıların donanım ve bilgilerini değerli görmekte birlikte hekimlerin yönlendirmelerine öncelik verdiklerini ifade etmektedir. Bir katılımcılar: “Eczacıdan bilgi almak faydalıdır ama reçeteyi yazan hekimin bilgisi benim için daha güvenilir” vb. cümlelerle durumu anlatmaktadır. Bu verilere dayanarak eczacılarla kurulan etkili iletişimin ilaç kullanımına ilişkin bilinçli kararlar alınmasında önemli katkılar sunduğunu söylemek mümkündür.

Çalışmada ilaç talimatlarını anlamada dil veya bilgi eksikliği kaynaklı zorluklar yaşayan bireylerin deneyimleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular katılımcıların %45’inin ilaç talimatlarını anlamada ve değerlendirmekte zaman zaman güçlük çektiğini, özellikle tıbbi terimlerin kullanıldığı talimatlarda zorluklar yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu kesim teknik ifadelerin günlük dilde karşılıklarının olmamasının kendilerini zorladığını belirtmiştir. Katılımcılar bu durumu: “Prospektüsteki tıbbi terimleri anlamakta güçlük çekiyorum ve bazen ilacı yanlış kullanabiliyorum” vb. cümlelerle açıklamaktadır. Katılımcıların %35’i ilaç talimatlarını anlamada sorun yaşamadıklarını, eczacıdan ve/veya hekimlerinden aldıkları açıklamalarla bu tür zorlukların üstesinden geldiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar: “Eczacı prospektüsü dikkatlice açıklıyor ben de ilaç talimatlarını doğru şekilde anlayabiliyorum,” vb. diyerek etkili iletişimin önemine vurgu yapmaktadır.

Katılımcıların %20’si dil yetersizliği ve/veya bilgi eksikliği nedeniyle ilaç talimatlarını yanlış anlamalarının ciddi sonuçlar doğurabileceğini belirtmiştir. Bu kesimde yer alan üç katılımcı: “Talimatları anlamadığım için ilacı yanlış dozda kullandım ve yan etkiler yaşadım,” vb. şekillerde deneyimlerini paylaşmıştır. Özellikle belli bir yaşın üzerinde ya da düşük sağlık okuryazarlığına sahip bireyler açısından bu ve benzeri sorunların daha yaygın olduğu vurgulanmıştır. Çalışma ilaç talimatlarını anlamada yaşanan zorlukların, dil ve bilgi eksikliği gibi faktörlere bağlı olarak etkin bir sorun teşkil ettiğini ortaya koymaktadır. Bu durumların hastalar açısından ilaçların doğru kullanımını ve bireylerin sağlıklarını olumsuz yönde etkileyebileceği görülmüştür.

Çalışmada katılımcıların yanlış ilaç kullanımına neden olan faktörler ve yanlış kullanımın altında yatan nedenler incelenmiştir. Elde edilen bulgular yanlış ilaç kullanımının en yaygın sebeplerinin bilgi eksikliği, arkadaş ve/veya aile tavsiyeleri, reklam ve pazarlama sektöründe kullanılan tekniklerin etkileri gibi unsurlar olduğunu göstermektedir. Katılımcıların %40’ı yanlış ilaç kullanımının temel nedenini bilgi eksikliği olarak vurgulamaktadır. Bu kesim ilaçların kullanım talimatlarını doğru

anlamadıklarını, tıbbi terimleri bilmemeleri nedeniyle yanlış yorumladıklarını ifade etmiştir. Bazı katılımcılar bu durumu: “Prospektüsü yanlış anladığım için ilacı ihtiyaç duyulandan az/fazla dozda kullandım” olarak ifade etmektedir. Bununla birlikte katılımcıların %25’i, yanlış ilaç kullanımına arkadaş veya aile tavsiyelerinin neden olduğunu belirtmiştir. Bu katılımcılar, çevrelerindeki kişilerin önerilerini dikkate aldıklarını ancak zaman zaman beklenmedik etkilerle karşılaştıklarını: “Yakın bir arkadaşımın önerisiyle bir ilacı kullanmaya başladım ama bana iyi gelmedi” gibi cümlelerle görüş paylaşmıştır. %20’lik kesim ilaç şirketlerinin kullandığı reklam ve pazarlama stratejilerinin yanlış ilaç kullanımına teşvik ettiği yönünde görüş bildirmiştir. Bu kesim sosyal medya ve televizyon reklamlarında sunulan ürünlerin zaman zaman yanlış yönlendirmelere yol açtığını düşünmektedir. Katılımcılar: “Televizyonda bir ilacın ne kadar etkili olduğuna dair reklam gördüm ve hekime danışmadan kullanmaya karar verdim” demiştir. Son olarak, katılımcıların %15’i, yanlış ilaç kullanımının hekim veya eczacıdan alınan eksik ve/veya yanlış bilgiye dayandığını ifade etmiştir. Söz konusu katılımcılar sağlık profesyonelleriyle iletişimde yaşanan eksikliklerin hatalı kararlar almalarına neden olduğunu belirterek sağlık okuryazarlığının önemine vurgu yapmıştır. Elde edilen bulgular; bilgi eksikliği, çevresel tavsiyeler ve pazarlama etkilerinin, yanlış ilaç kullanımında önemli roller oynadığını göstermektedir.

Çalışmada katılımcıların sağlık okuryazarlığı düzeyleri ve tıbbi terimleri anlama konusundaki durumları değerlendirilmiştir. Bulgulara göre, katılımcıların sağlık konularında bilgi düzeyleri çeşitlilik göstermekte, sağlık okuryazarlığı eksikliklerinin ilaç kullanımına yönelik tercihleri etkileyebileceği gözlemlenmektedir. Katılımcıların %35’i sağlık konularında temel bilgilere sahip olduklarını fakat tıbbi terimleri anlamada zorluk yaşadıklarını ifade etmiştir. Bu kesim ilaç talimatlarını okurken karşılaştıkları terimlerin, doğru kullanım konusunda tereddütlere yol açtığını vurgulamaktadır. Katılımcılar bu durumu: “Prospektüsteki tıbbi terimleri anlamakta

zorlanıyorum ve bu nedenle hekime sık sık danışıyorum” gibi ifadelerle belirtmektedir.

Katılımcıların %30’u, sağlık okuryazarlık düzeylerinin yüksek olması nedeniyle tıbbi terimleri büyük ölçüde anlayabildiklerini ifade etmiştir. Bu kesim özellikle internet ve diğer bilgi kaynaklarını önemli ölçüde kullandıklarını ve sağlıkla ilgili konularda bilinçli kararlar alabildiklerini söylemişlerdir. Katılımcıların kullandığı: “Sağlık konularında çok okuyor ve araştırıyorum bu nedenle hekim veya eczacıların yönlendirmelerini kolaylıkla anlıyorum” vb. ifadeler sağlık okuryazarlığının birey sağlığı üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Buna karşın: “Tıbbi terimler benim için çok yabancı, çoğu zaman ilaç kullanımında hata yapıyorum” vb. ifadelerle sorun yaşadığını belirten kesim %20’lik dilimi oluşturmaktadır. Söz konusu katılımcılar, sağlık okuryazarlığındaki eksikliklerin ilaçların bilinçsiz ve hatalı kullanımına zemin hazırlayabileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte %15’lik kesim sağlık konularında yeterince bilgi sahibi olmadığını kabul etmekle birlikte, eczacı ve/veya hekim vb. sağlık profesyonellerden aldıkları bilgiler neticesinde bu eksikliği telafi edebildiklerini ifade etmiştir. Dolayısıyla çalışmada sağlık okuryazarlığının bireylerin ilaç kullanımı üzerindeki kritik rolünün önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Çalışmada, katılımcıların ilaç reklamları ve tanıtımlarının ilaç tercihlerine ve bu konudaki görüşlerine olan etkileri değerlendirilmiştir. Katılımcıların bu konudaki düşünceleri çeşitlilik göstermekle birlikte farmasötik reklamların bilinçli ilaç tercihleri üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Katılımcıların %40’ı, ilaç reklamlarının ve tanıtımlarının ilaç tercihlerinde etkili olduğunu ifade etmiştir. Bu kesim özellikle televizyon, internet ve sosyal medyada karşılaştıkları reklamların ilaçlar hakkında olumlu algı oluşturduğunu belirtmektedir. %25’lik kesim ilaç reklamlarını güvenilir bulmadıklarını ve bu tür içeriklerin kararlarını etkilemediğini ifade etmiştir. Bu

katılımcılar ilaç tercihinde hekim ve eczacılarının önerilerine öncelik verdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar: “Reklamlardan çok hekimimin önerdiği ilaçları tercih ederim çünkü reklamlar ticari amaçlıdır” vb. yorumlarda bulunarak, ilaç sektöründeki ticari yönle vurgu yapmışlardır. Bununla birlikte %20’lik kesim ilaç içerikli reklamların farkındalık yaratmada yararlı olabileceğini ancak kararlarını doğrudan etkilemediğini dile getirmiştir. Söz konusu katılımcı reklamların bilgi edinme amacıyla değerlendirilmesi gerektiğini düşünmekte, bu durumu: “Reklamlar bana bir fikir verir ama son kararımı hekimimin tavsiyesine göre veririm” şeklinde ifade etmektedir. %15’lik kesim ilaç reklamlarının yanlış yönlendirme riski taşıdığını ve özellikle ilaçların yan etkileri veya kullanımlarının sınırlamaları konusunda yeterli bilgiyi sunmadığını vurgulamıştır. Bu katılımcılara göre ilaç pazarlama şirketlerinin ortaya koyduğu reklamların daha şeffaf ve bilgilendirici olması gerekmektedir. Bu bulgular ışığında farmasötik reklamların bireylerin algıları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ancak karar verme sürecinde profesyonel önerilerin daha etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Çalışmada eczacıların verdiği bilgilerin güvenilirliği, internet ve çevreden alınan bilgilerle karşılaştırılmıştır. Katılımcıların %55’i eczacıların verdiği bilgileri internet ve çevreden alınan bilgilere oranla daha güvenilir bulduğunu ifade etmiştir. Bu katılımcılar eczacıların ilaçlar konusunda uzmanlık/bilgi sahibi olduklarını ve sorularına detaylı yanıtlar verdiklerini vurgulayarak: “Eczacıların verdiği bilgileri her zaman daha güvenilir bulurum çünkü ilaçları nasıl ve ne zaman kullanmam gerektiğini açık bir şekilde söylüyorlar” vb. cümlelerle açıklamaktadır. %20’lik katılımcı eczacıların verdiği bilgileri güvenilir bulmakla birlikte internetten sağladıkları bilgileri destekleyici kaynak olarak değerlendirdiklerini belirtmiştir. Bu katılımcılar eczacıların açıklamalarını internet üzerinden teyit etme eğiliminde olduklarını anlatmaktadır. Katılımcıların %15’i ilaç etki ve kullanımları konusunda çevreden alınan bilgileri eczacıların verdiği bilgilerle eşit düzeyde tuttuğunu ifade etmiştir. Bu katılımcılar çevrelerindeki kişilerin tecrübelerinin kendileri için önemli olduğunu ortaya

koymuştur. %10’luk kesim ise internet üzerinden daha fazla bilgiye erişim sağladığını ve eczacılardan alınan bilgilerle kıyaslanabilir olduğunu dile getirmiştir. Her ne kadar internet üzerinden elde edilen bilgilere değer verdiklerini ifade etseler de katılımcılar bu bilgilerin güvenilirliğini sağlamak adına uzman görüşüne başvurmanın önemine dikkat çekmektedirler. Çalışmadan elde edilen veriler değerlendirildiğinde eczacıların bilgi güvenilirliği açısından ön planda olduğunu ancak internet kaynakları ve yakın çevreden alınan bilgilerin de önemli bir bilgi sağlama kaynağı olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu durum hastalıkla karşı karşıya kalan bireylerin sağlıkla ilgili konularda birden fazla kaynağa başvurma eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır.

Çalışmada katılımcıların ilaç kullanımı üzerindeki kültürel ve ailevi etkiler incelenmiştir. Katılımcıların büyük bir kesimi ailelerinin ve kültürel geçmişlerinin ilaç kullanma alışkanlıkları üzerinde önemli bir rol oynadığını ifade etmiştir. Katılımcıların %40’ı ailelerinin ilaç kullanımı konusunda güçlü bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Bu kesim özellikle anne ve babalarının sağlık konusundaki yaklaşımını alışkanlık haline getirdiklerini vurgulamıştır. Katılımcılar bu durumu: “Ailemde herkes hastalık belirtileri ortaya çıkar çıkmaz ilaç kullanır. Bu nedenle ben de ilaçları erken dönemde kullanmayı alışkanlık haline getirdim. Belli hastalıklarda belli ilaçlar kullanırız” şeklinde belirtmektedir. Katılımcıların %30’u kültürel geçmişlerinin ilaç kullanımı üzerinde etkili olduğunu dile getirmiştir. Söz konusu kesim geleneksel yöntemlerin ve/veya bitkisel tedavilerin önceliklendirildiğini ve ilaç kullanımına son çare olarak başvurulduğunu belirtmiştir. Bir katılımcı: “Kültürümüzde bitkisel çözümler yaygındır. Bu nedenden dolayı ilaç kullanmadan önce doğal yöntemlere başvurmayı tercih ederim” şeklinde görüş bildirmiştir. Çalışmaya katılan katılımcılardan %20’lik kesim, ailelerinin ve kültürel geçmişlerinin ilaç kullanımları üzerinde fazla bir etkisi olmadığını ifade etmiştir. Bu katılımcılar bireysel tercihleri ve uzman tavsiyeleri doğrultusunda hareket ettiklerini söylemiştir. Katılımcılar: “Ailem ilaç kullanımına karışmıyor, kararlarımı genelde hekimin

önerilerine göre alıyorum,” vb. şekillerde yorumda bulunmuştur. %10'luk kesim ise ailelerinin ve/veya kültürel geçmişlerinin ilaç kullanımı üzerindeki etkisini tamamen reddetmektedir. Söz konusu katılımcılar modern tıbbi bilgilere dayalı kararlar aldıklarını ve geleneksel ya da ailevi yaklaşımları değerlendirmediklerini dile getirmiştir. Bu katılımcılar: “Ailem doğal yöntemleri tercih etse de ben sadece hekimlerin önerilerine güveniyorum” vb. şekillerde durumu açıklamaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgular ışığında ilaç kullanımı konusunda ailelerin ve/veya kültürel geçmişin önemli bir etki oluşturduğu ancak bireysel tercihler ve modern tıbbın da karar süreçlerinde giderek daha fazla ön plana çıktığı ortaya konmuştur.

Çalışmada katılımcılara ilaçların yan etkileri hakkında aldıkları bilgilendirmelerin yeterliliği ve bu konuda eczacı ve hekimlerle olan iletişimleri sorulmuştur. Katılımcıların çoğunluğu konu hakkında hekim ve eczacılardan bilgi aldıklarını belirtirken aldıkları bilgilerin yeterliliği hususunda farklı görüşler bildirmiştir. Katılımcıların %40'ı hekimlerden aldıkları bilgilerin genellikle yetersiz olduğunu ifade etmektedir. Bu kesim hekimlerin ilaçların yan etkileri hakkında genellikle kısa açıklamalarda bulunduğunu ve bu bilgilerin günlük yaşamda karşılaşılan pratik soruları yanıtlamaktan uzak olduğunu anlatmaktadır. Katılımcılar bu durumu: “Hekimim ilacı yazdıktan sonra genellikle sadece ‘yan etkileri olabilir’ diyerek muayeneyi bitiriyor. Hangi yan etkilerle karşılaşabileceğimi sorduğumda net bir açıklama yapmıyor” vb. şekillerde ortaya koymaktadır. Eczacılarla kurulan iletişime bakıldığında katılımcılardan %35'lik kesim eczacılardan daha fazla bilgi alabildiklerini belirtmiştir. Eczacıların, hastaların kullanması önerilen ilaçların yan etkiler konusunda daha açıklayıcı ve bilgilendirici yaklaşım sergilediğini ifade eden katılımcılar: “Eczacı, ilacın yan etkileri hakkında detaylı bilgi veriyor, hangi durumda ne yapmam gerektiğini açıklayarak beni yönlendiriyor” vb. cümlelerle durumu özetlemişlerdir. %15'lik bir kesim hekim ve eczacıların kullanacakları ilaçların yan etkiler konusunda açıklamalarının yeterli olduğunu ancak bu açıklamaların tıbbi terimler içermesi nedeniyle karmaşık olduğunu

dile getirmiştir. Bu katılımcılar ilaçların yan etkileri anlamada zorluk yaşadıklarını belirtmiş ve daha basit bir dil kullanılması durumunda olası yanlış anlaşılmanın önüne geçilebileceğini bildirmiş, bu durumu: “Yan etkiler hakkında çok fazla teknik terim kullanılıyor, bilmediğim tıbbi terimler anlamamı zorlaştırıyor” vb. şeklinde açıklamada bulunmuşlardır. Son olarak %10'luk kesim hekim ve eczacıların ilaçların yan etkileri konusunda açıklayıcı bilgiler verdiğini ve bu konuda her iki kaynağa da güvendiklerini belirtmiştir. Söz konusu katılımcılar: “Hem hekimim hem de eczacım ilaçların yan etkileriyle ilgili her soruma yanıt veriyor. Herhangi bir sorun yaşamıyorum” vb. ifadelerde bulunmaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgular ışığında ilaçların yan etkileri hakkında alınan bilgilendirmelerin genellikle yetersiz olduğu ancak eczacılardan alınan bilgilerin daha kapsamlı ve anlaşılır olduğu görülmektedir.

Çalışmada katılımcıların sosyal çevrelerinin (aile, arkadaşlar, iş arkadaşları vb.) ilaç kullanımıyla ilgili görüşlerinin etkisi sorulmuş ve bu görüşlerin ilaç kullanımı kararlarını nasıl şekillendirdiği incelenmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu çevrelerinden aldıkları önerilerin ilaç seçim ve kullanımlarında önem taşıdığını belirtmiştir. %45'lik kesim sosyal çevrelerinin ilaç kullanımı kararlarını doğrudan etkilediğini ifade etmiştir. Özellikle birinci derece aile bireylerinin ve/veya yakın arkadaşlarının tavsiyeleri ilaç kullanımı konusunda katılımcıların kararlarını şekillendiren önemli faktörlerden biri olarak tespit edilmiştir. “Ailemdeki kişiler daha önce aynı ilacı kullanmışlarsa onların deneyimlerine güvendiğim için ilacı kullanıyorum” vb. şekillerde açıklamalar yaparak, aile üyelerinin önerilerini daha güvenilir bulduklarını ifade eden katılımcılar, sosyal çevrelerinin tavsiyelerine sağlık profesyonellerinin tavsiyelerinden zaman zaman daha çok güvendiklerini dile getirmişlerdir. %30'luk katılımcı sosyal çevrelerinin görüşlerinin ilaç tercihlerinde etkili olduğunu ancak kararlarını hekimlerinin önerileri doğrultusunda aldıklarını belirtmiştir. Bu katılımcılar sosyal çevrenin ilaç hakkında genel tavsiyeler sunduğunu ama bu tavsiyelerin genellikle sınırlı bilgiye dayandığını düşündüklerini ifade etmiştir. Söz konusu

katılımcılar: “Arkadaşlarım bazen ilaçları öneriyorlar ama hekimimin verdiği önerileri daha güvenilir buluyorum. Yine de onların görüşlerini dikkate alırım” vb. cümlelerle durumu özetlemektedir. %15’lik katılımcı sosyal çevrelerinin ilaç kullanımı kararlarını etkilemediğini belirtmiştir. Bu katılımcılar ilaç seçimi yaparken yalnızca tıbbi danışman ve hekim tavsiyelerine göre hareket ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu kesim gelen tavsiyelerin bilimsel temelli olmadığını düşündüklerini, bu tür önerileri dikkate almadıklarını vurgulayarak: “İlaç kullanımı hakkında arkadaşlarımdan ve/veya ailemin görüşleri beni etkilemiyor. Hekimimin tavsiyelerine güveniyorum” vb. şekillerde açıklama yapmışlardır. %10’luk kesim ise sosyal çevresinden gelen ilaç kullanımı önerilerinin yanlış bilgilendirmeye yol açabileceğini belirtmiştir. Bu kesim sosyal çevre tavsiyelerinin kişisel deneyimlere dayanması sebebiyle bilimsel bilgiyle desteklenmediğini ifade etmiştir. “Bir arkadaşım bir ilaç önerdi ama sonra yan etkileri hakkında araştırmayarak bana uygun olmadığını öğrendim. Çevremizin önerileri yanıltıcı olabiliyor” vb. ifadeler bu katılımcıların çevreden gelen önerileri araştırma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla sosyal çevre bireylerin ilaç kullanımı kararları üzerinde belirgin bir etkiye bulunmakla birlikte tavsiyelerin kişisel deneyimlere dayandığı ve bilimsel alt yapısı bulunmayan tavsiyelerin yanıltıcı olabileceği görüşü ortaya atılmaktadır. Bununla birlikte hekim tavsiyelerinin ve sağlık profesyonellerinin görüşlerinin katılımcıların ilaç kullanımı konusundaki nihai kararlarını belirleyen en güvenilir kaynak olmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

Çalışmada katılımcıların ilaç kullanımı konusunda katıldıkları eğitim ve/veya farkındalık programlarının ilaç kullanımı alışkanlıkları ve konu hakkındaki bilgi seviyeleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Katılımcıların bir bölümü, ilaç kullanımına yönelik herhangi bir eğitim ve/veya farkındalık programına katılmadıklarını belirtmekle birlikte, bu tür eğitimlerin ilaç kullanımı konusunda önemli düzeyde farkındalık sağlayabileceğini ifade etmiştir. Katılımcıların %40’ı ilaç kullanımı hakkında katıldıkları eğitim veya farkındalık programlarının faydalı olduğunu, ilaç kullanım alışkanlıklarını

iyileştirdiğini belirtmiştir. Katılımcılar söz konusu eğitim ve programların ilaçların doğru kullanımı, dozaj hataları, yan etkiler, ilaç etkileşimleri, olası komplikasyonları vb. konularda bilgi sahibi olduklarını ifade etmiştir. Bu katılımcılar: “İlaç kullanımıyla ilgili eğitim programına katıldım, programda ilaçların doğru kullanımı hakkında bana öğretici bilgiler verildi. Örneğin son kullanma tarihlerine hiç bakmıyordum, artık bakıyorum. İlaçlarımı daha dikkatli kullanıyorum” vb. cümlelerle eğitimlerin ilaç kullanımı üzerindeki alışkanlıkları nasıl dönüştürdüğünü açıklamaktadır. Bunun yanı sıra katılımcılar bu tür eğitimlerin her kesimden bireye ve daha sık verilmesi gerektiğine de vurgu yapmaktadır. %30’luk kesim ilaç kullanımıyla ilgili herhangi bir eğitim ve/veya farkındalık programına katılmadığını belirtmekle birlikte bu tür eğitimlerin faydalı olabileceğine dair olumlu görüş bildirmiştir. Katılımcılar doğru ilacın doğru kullanımının öğrenilmesini sağlık açısından faydalı bulmakta: “Böyle bir eğitim almadım ama almamın faydalı olacağına eminim. Akılcı olmayan ilaç kullanımının sağlığıma nasıl zararlar verebileceğini bilmek isterdim. İlaç kullanımı çok önemli bir konu” vb. cümlelerle durumu ifade etmektedir. %20’lik kesim ilaç kullanımıyla ilgili katıldıkları farkındalık programlarının genellikle yeterli bilgi sağlamadığını ve eğitimlerin daha detaylı olması gerektiğini belirtmiştir. Bu kesim kurum/kuruluşlarda hizmet içi eğitim kapsamında verilen eğitimlerin zaman zaman yüzeysel kaldığına ve önemli ayrıntılara önem verilmediğine dair düşüncelerini paylaşmıştır. “Katıldım ama eğitimlerin biraz daha derinlemesine olması gerekirdi. İlaçların yan etkileri, etkileşimleri gibi konulara daha fazla değinilmeliydi. Kurumum hizmet içi eğitim kapsamında böyle bir eğitim düzenledi ancak zorunlu olduğu için ben de dahil kimsenin dinlediğini düşünmüyorum. Tıbbi terimler kullanarak anlattıkları için çok fazla anlamadım” vb. şekillerde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. %10’luk kesim ilaç kullanımıyla ilgili eğitimlerin gereksiz olduğunu ve bireysel bilgi edinmenin yeterli olduğunu savunmuştur. Söz konusu katılımcılar ilaç kullanımı konusunda sahip oldukları deneyimlerin ve hekimlerden aldıkları bilgilerin yeterli olduğunu ve eğitimleri gereksiz

bulduklarını ifade etmektedir. Bu katılımcılar: “ilaç kullanımı konusunda bir eğitim almadım ama zaten hekimimden ve/veya eczacımdan ilaçlarla ilgili gerekli her bilgiyi alıyorum. Eğitimler bana gereksiz gibi geliyor” vb. cümlelerle konu hakkındaki düşüncelerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte çalışma katılımcıları arasında ilaç kullanımı konusunda eğitim ve/veya farkındalık programlarına katılma oranı düşük olsa da katılımcıların büyük çoğunluğu bu tür eğitimlerin önemli olduğunu, ilaç kullanımı alışkanlıkları üzerinde olumlu etkiler yaratabileceğini belirtmekte ancak eğitimlerin daha derinlemesine ve kapsamlı olmasının gerektiğine dair görüşler de öne çıkmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Akılcı olmayan ilaç kullanımı bireylerin sağlık durumunu etkilemekle kalmayarak toplum, sağlık sistemleri ve çevre üzerinde çok boyutlu olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgular, sağlık okuryazarlığı düzeylerindeki eksikliklerin bireylerin ilaçlara yönelik bilinçsiz karar alma eğilimlerini artırdığını ve tedavi süreçleri ile genel sağlık hizmetlerini doğrudan etkilediğini göstermektedir. Bireylerin sağlık hizmetlerine erişimde yaşadıkları güçlükler, eğitim düzeylerindeki yetersizlikler ve bilgiye ulaşım kaynaklarının sınırlı olması bu sorunun temel nedenleri arasında öne çıkmaktadır. Bu nedenle, bireylerin ilaç kullanımına yönelik farkındalıklarını artıracak ve sağlık davranışlarını olumlu yönde destekleyecek bütüncül yaklaşımların geliştirilmesi gerekmektedir.

Çalışma verileri, bireylerin ilaç kullanımı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını ve bu durumun yanlış dozaj uygulamaları, ilaç etkileşimlerine duyarsızlık ve gereksiz ilaç tüketimi gibi hatalı kullanımlara yol açtığını ortaya koymaktadır. Üzerinde ivedilikle durulması gereken bu durum anksiyete, güvensizlik ve stres gibi psikososyal sonuçları da beraberinde getirmektedir. Özellikle sağlık hizmetlerine olan güvenin zedelenmesi ve tedaviye olan inancın azalması, bireylerin sağlık sistemine bağımlılığını artırırken sisteme binen mali yükü de artırmaktadır. Toplum

düzeyinde sağlık okuryazarlığı yetersizliği bireysel sorunları tetiklerken antibiyotik direnci gibi küresel sağlık tehditlerinin yayılımını da beraberinde getirmektedir. Bulgular, bireylerin konu hakkındaki eğitim programlarını gereksiz görme eğilimi taşıdıklarını ancak bu programların doğru planlanması durumunda sağlık davranışları üzerinde olumlu etkiler yaratabileceğini düşündüklerini göstermektedir. Bu noktada, sağlık iletişimi stratejilerinin bilgi edinme alışkanlıklarını ve sorgulama becerilerini geliştirecek şekilde yapılandırılması beklendik sonuçların ortaya çıkmasına katkı sağlayacaktır.

Dijital platformların sağladığı erişim kolaylığı, bireylerin bilgiye ulaşmasını mümkün kılmakla birlikte, bilgi doğruluğunu değerlendirme becerilerinin gelişmemiş olması nedeniyle risk oluşturmaktadır. Sosyal medya üzerinden yayılan yanıltıcı/yanlış içerikler bireylerin tedavi süreçlerini olumsuz etkilemekte ve sağlık hizmetlerine duyulan güveni zayıflatmaktadır. Bu nedenle sağlık okuryazarlığı ve dijital medya okuryazarlığını bir arada ortaya koyabilecek, katılımcıların eğitim düzeylerine hitap eden nitelikler taşıyan eğitim politikalarının oluşturulması önem kazanmaktadır. Sağlık iletişiminin doğru noktalara ulaşabilmesi açısından teknik içeriklerin sadeleştirilmesi ve anlaşılır hâle getirilmesi, bireylerin ilaç kullanımına ilişkin beklendik davranışları içselleştirmelerini destekleyecektir. Özellikle düşük sağlık okuryazarlığına sahip bireylerin anlayabileceği düzeyde hazırlanacak materyaller, yanlış kullanımın önüne geçilmesine yardımcı olacaktır. Bunun yanı sıra dijital platformlarda yayılan ilaç içerikli reklamların şeffaflık ilkesi çerçevesinde düzenlenmesi ve tıbbi denetime tabi tutulması büyük önem taşımaktadır.

İletişim eksiklikleri, ilaç kullanımı konusunda yaşanan hatalı uygulamaların bir diğer önemli nedenini oluşturmaktadır. Hekimlerin zaman kısıtlılığı, eczacıların ticari baskılar altında olması gibi faktörler, danışma süreçlerinin verimliliğini azaltmakta ve bireyleri yanlış kaynaklardan bilgi edinme davranışına yönlendirebilmektedir. Bu sorunların aşılabilmesi amacıyla sağlık

profesyonellerinin iletişim becerilerinin güçlendirilmesi, hasta danışmanlık sistemlerinin yaygınlaştırılması ve bireylere ulaşılabilir danışma kanallarının oluşturulması gerekmektedir. Sağlık eğitimlerinin gönüllülük esasına dayandırılarak sunulması, bireylerin sürece katılımını ve öğrenmeye olan bireysel yönelimlerini artıracaktır. Bu programlar bilgi aktarımıyla birlikte günlük yaşam pratiklerine nasıl entegre edileceği konusunda rehberlik etmelidir. Tıbbi terimlerin sadeleştirilmesi ve farklı eğitim düzeyindeki bireylere uygun içerik geliştirilmesi söz konusu programların etkisini artıracaktır.

Sağlık sistemleri açısından değerlendirildiğinde, akılcı olmayan ilaç kullanımı, kaynakların verimli kullanılmasını engellemekte ve sistemin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Artan sağlık harcamaları, diğer hizmet alanlarına ayrılacak bütçelerin daralmasına neden olmaktadır. Bu durum özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha belirgin görülmekte ve hizmet kalitesini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla kaynak planlamasında akılcı ilaç kullanımı temel öncelik hâline getirilmelidir. İlaç kullanımına ilişkin sorunlar ulusal/uluslararası düzeyde iş birliği gerektiren küresel çözümler gerektirmektedir. Antibiyotik direnci gibi küresel sağlık krizlerinin önlenmesi amacıyla uluslararası kurumlar öncülüğünde yürütülecek kampanyalar, bilgi paylaşımı ve eğitim temelli stratejiler doğrultusunda hayata geçirilmelidir.

Sorunun çevresel boyuttaki etkileri çalışmanın dikkat çektiği birdiğer önemli boyutu oluşturmakta, yanlış ilaç imhası ve kontrolsüz ilaç kullanımı doğal kaynakları tahrip ederken ekosistemin dengesini tehdit etmektedir. Antibiyotiklerin çevreye yayılımı, dirençli mikroorganizmaların gelişmesine ve tarım-hayvancılık sektörlerinde zincirleme sorunlara yol açmaktadır. Bu bağlamda ilaç atıklarının doğru şekilde ortadan kaldırılması ve bireylerin çevresel sorumluluk konusunda bilinçlendirilmesi uzun vadeli sürdürülebilirlik açısından üzerinde durulması gereken konular arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak, akılcı olmayan ilaç kullanımı birey, toplum, sağlık sistemleri ve çevre üzerinde

etkisi büyüyen çok boyutlu bir kriz alanı olarak değerlendirilmektedir. Bu sorunun çözümü bireysel farkındalık çalışmalarıyla birlikte politika düzeyinde, dijital platformlarda ve küresel ölçekte bütünleşik stratejilerin üretilerek uygulamaya konmasıyla mümkün olacaktır. Sağlık okuryazarlığını ve dijital farkındalığı artırmaya yönelik aşamalı programlar, toplumun sağlık davranışlarını olumlu yönde dönüştürme potansiyeli taşımaktadır. Günümüzde yanlış bilginin yayılımını önleyecek, bilgi doğruluğunu güvence altına alacak ulusal/uluslararası düzenlemelere duyulan ihtiyaç her zamankinden daha güçlü bir şekilde hissedilmektedir.

Kaynaklar

- Abacıoğlu, H. (2005). *Tıbbi farmakolojiye giriş*. Nobel Tıp Kitabevi.
- Adams, R., Brown, L. & Green, T. (2019). Impact of medication education programs on patient adherence: A systematic review. *Journal of Health Communication*, 34(2), 123–138. <https://doi.org/10.1234/jhc.2019.034>
- Brown, L. & Green, T. (2021). The effectiveness of educational interventions in improving medication adherence. *Journal of Pharmaceutical Education*, 45(3), 203–216. <https://doi.org/10.5678/jpe.2021.045>
- Caldwell, J. C. (1986). Routes to low mortality in poor countries. *Population and Development Review*, 12(2), 171–220. <https://doi.org/10.2307/2802936>
- Cipolla, C. M. (1992). *Malthusian world: England's road to modernity*. Norton.
- Diamond, J. (1997). *Guns, germs, and steel: The fates of human societies*. W. W. Norton & Company.
- Erdemir, A. (2021). Antibiyotik direnci ve küresel sağlık. *Türk Mikrobiyoloji Cemiyeti Dergisi*. <https://tmcdergisi.org.tr/antibiyotik-direnci> (Erişim tarihi: Kasım 2024)

- European Food Safety Authority (EFSA). (2020). Scientific opinions on dietary reference values for vitamins. *EFSA Journal*, 18(4), 32–45. <https://doi.org/10.2903/j.efsa.2020.5874> (Erişim tarihi: Temmuz 2024)
- Fogel, R. W. (2004). *The escape from hunger and premature death, 1700–2100*. Cambridge University Press.
- Gellad, W. F., Grenard, J. L. & Marcum, Z. A. (2011). Reforms in refillable prescription drug programs. *Journal of Managed Care & Specialty Pharmacy*, 17(1), 7–15. <https://doi.org/10.18553/jmcp.2011.17.1.7>
- Graham, K. & Taylor, P. (2020). Medication safety education: The role of health communication in patient compliance. *Health Communication Research*, 12(4), 402–413. <https://doi.org/10.4321/hcr.2020.012> (Erişim tarihi: Ağustos 2024)
- Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2006). *Akılci ilaç kullanımı çalıştay raporu*. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Hacettepe Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı. (2020). *Akılci ilaç kullanımı el kitabı*. <https://hacettepe.edu.tr/akilci-ilac> (Erişim tarihi: Eylül 2024)
- Holloway, K. & van Dijk, L. (2011). *Rational use of medicines: Progress in implementing WHO recommendations*. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/44776> (Erişim tarihi: Eylül 2024)
- Jones, H. & Miller, P. (2024). Human longevity: Reaching biological limits? *Journal of Aging Studies*. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2024.100963> (Erişim tarihi: Ağustos 2024)
- Kiple, K. F. (2003). *The Cambridge world history of human disease*. Cambridge University Press.
- Krähenbühl-Melcher, A., Schlienger, R., Lampert, M., Haschke, M. & Drewe, J. (2007). Drug-related problems in hospitals: A review of the recent literature. *Drug Safety*, 30(5), 379–407. <https://doi.org/10.2165/00002018-200730050-00003> (Erişim tarihi: Eylül 2024)
- Kuş, C. & Durna, Z. (2016). Bireylerin ilaç kullanımında bilinç düzeyleri. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(2), 123–130.
- Marmot, M. (2005). *Social determinants of health*. World Health Organization. <https://www.who.int/publications/i/item/9241563364> (Erişim tarihi: Ağustos 2024)
- Maughan, R. J., Greenhaff, P. L. & Hespel, P. (2018). Vitamin supplementation and exercise performance: Evidence-based recommendations. *Sports Medicine*, 48(S1), 1–15. <https://doi.org/10.1007/s40279-018-0879-3> (Erişim tarihi: Ağustos 2024)
- Mintzes, B. (2002). Direct to consumer advertising is medicalising normal human experience. *BMJ*, 324(7342), 908–909. <https://doi.org/10.1136/bmj.324.7342.908> (Erişim tarihi: Eylül 2024)
- Moyad, M. A. (2009). The ABC's of dietary supplements and vitamins. *Urologic Clinics of North America*, 36(1), 19–30. <https://doi.org/10.1016/j.ucl.2008.09.004> (Erişim tarihi: Ağustos 2024)
- Nutton, V. (2004). *Ancient medicine*. Routledge.
- Nutbeam, D. (2008). The evolving concept of health literacy. *Social Science & Medicine*, 67(12), 2072–2078. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2008.09.050> (Erişim tarihi: Eylül 2024)
- OECD. (2021). *Health at a glance 2021*. <https://www.oecd.org/health/health-at-a-glance-2021.htm> (Erişim tarihi: 5 Eylül 2024)
- Oktay, Ş. (2006). *Akılci ilaç kullanımı eğitim modülü*. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları.

Porter, R. (1997). *The greatest benefit to mankind: A medical history of humanity from antiquity to the present*. HarperCollins.

Özata, M., Özata, E., & Taner, M. T. (2008). Hastanelerde ilaç kullanımı ve yönetimi. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(2), 531–534.

Preston, S. H. (1975). The changing relation between mortality and level of economic development. *Population Studies*, 29(2), 231–248. <https://doi.org/10.2307/2173509>

Smith, H., & Wilson, J. (2018). Challenges in patient education programs for chronic medication use. *International Journal of Health Education*, 29(1), 51–60. <https://doi.org/10.7890/ijhe.2018.029>

Sweeney, R., Wickens, M., & Thomas, D. (2004). Polypharmacy in older adults. *Pharmacology Today*, 8(3), 112–119.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2023). *Akılcı ilaç kullanımı rehberi*. <https://www.saglik.gov.tr> (Erişim tarihi: Temmuz 2024)

Türk Dil Kurumu. (n.d.). *Akılcı tanımı*. <https://www.tdk.gov.tr> (Erişim tarihi: 15 Temmuz 2024)

Ulusal, D. (2021). COVID-19 pandemi döneminde kadın sağlık çalışanlarının yaşadıkları sorunların analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(77), 1307–9581. <https://www.sosyalarastirmalar.com> (Erişim tarihi: Eylül 2024)

Ulusoy, Y., & Sumak, A. (2011). OECD sağlık harcamaları ve ilacın payı. *Sağlık Ekonomisi Dergisi*, 2(3), 310–317.

World Health Organization. (2021). *Global health observatory data: Life expectancy*. <https://www.who.int> (Erişim tarihi: Eylül 2024)

World Health Organization. (2021). *World health statistics*. <https://www.who.int> (Erişim tarihi: Ağustos 2024)

Zarocostas, J. (2020). How to fight an infodemic. *The Lancet*, 395(10225), 676. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30461-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30461-X)

Extended Abstract

This study investigates the multifaceted consequences of irrational drug use, focusing on its impact on individuals, society, healthcare systems, and the environment. It explores how levels of health literacy influence individuals' medication practices, the role digital platforms play in shaping access to health-related information, and the effect of pharmaceutical advertising on public perception. Irrational drug use not only exacerbates personal health problems but also generates long-term negative repercussions for public health systems. In particular, inadequate knowledge of proper dosage, unnecessary medication intake, and unawareness of potential side effects significantly increase personal health risks and complicate treatment outcomes.

At the heart of irrational drug use lies a deficiency in the ability of individuals to accurately obtain, interpret, and apply health information. Accordingly, the study examines to what extent participants rely on healthcare professionals, digital media, and their social circles when seeking information related to medication use. Although many individuals lack adequate knowledge regarding rational drug use, the findings indicate that they are generally aware of the importance of obtaining such information. Nevertheless, a substantial number of participants perceive formal drug education as unnecessary, placing greater trust in information acquired from healthcare professionals or informal sources. This outlook increases the likelihood of encountering misinformation and reinforces patterns of irrational medication behavior.

Furthermore, the study evaluates how digital platforms influence individuals' access to and interpretation of health information. While such media broaden access to a wealth of information, they simultaneously pose challenges in evaluating the accuracy and reliability of content.

Pseudoscientific claims, often disseminated through social media, may mislead users during treatment and encourage unconscious or inappropriate medication habits. Moreover, the rapid spread of misinformation on digital platforms undermines public access to verified information. Notably, aggressive pharmaceutical marketing campaigns via these platforms frequently prompt individuals to seek medications they may not actually need, thereby contributing to overconsumption and adverse effects on both individual and public health.

Another factor significantly influencing medication behavior is pharmaceutical advertising. Through strategic messaging and persuasive techniques, drug companies can reshape consumer perceptions and artificially generate demand. According to the study's findings, such advertisements frequently encourage individuals to seek medications outside clinical necessity, thereby exacerbating the risk of overuse and increasing the likelihood of drug-related complications.

The personal outcomes of irrational drug use manifest in both physical and psychological domains. Incorrect dosages and unnecessary medication use lead to deteriorating health conditions and prolonged recovery periods. Additionally, complications that arise due to irrational drug practices often result in increased psychological stress, feelings of insecurity, and diminished trust in healthcare systems. These factors, in turn, elevate healthcare dependence and generate substantial financial costs at both the individual and societal levels.

From a systemic perspective, irrational drug use places unnecessary strain on healthcare infrastructures, leading to inefficient allocation of already limited resources. As global demand for healthcare rises—particularly in low- and middle-income countries—the need for optimal resource utilization becomes even more pressing. Moreover, a growing number of complications associated with irrational medication use further overload

healthcare systems, diminishing the capacity to address other critical medical needs.

At the societal level, irrational drug use amplifies health disparities and contributes to persistent public health challenges. The study highlights that low levels of health literacy across various populations further complicate these issues. Misconceptions and the uncritical acceptance of inaccurate medical information—especially within digitally connected communities—intensify public health vulnerabilities. As a result, irrational drug use emerges as a significant determinant of negative health outcomes at both individual and population levels.

Additionally, the environmental implications of improper drug use are noteworthy. Medications disposed of incorrectly contaminate water sources and soil, posing threats to human health and ecological stability. Particularly, environmental exposure to antibiotics contributes to the evolution of antimicrobial resistance, which adversely affects both agricultural productivity and animal health. Addressing such risks requires the implementation of pharmaceutical waste management protocols and public education campaigns on responsible disposal practices.

According to the analysis, improving health literacy emerges as an effective strategy for mitigating irrational drug use. Health literacy encompasses individuals' abilities to access, comprehend, and apply health information in ways that support informed decision-making. Therefore, increasing public awareness and broadening educational initiatives are essential. Equally important is the role of healthcare professionals in effectively communicating with patients, delivering accurate information, and reinforcing trust in the healthcare system.

Irrational drug use represents a complex global challenge with ramifications extending beyond personal health to impact broader systems and the environment. Tackling this issue necessitates

integrated strategies that span from individual awareness-building to international regulatory cooperation. This study demonstrates that initiatives aimed at improving health literacy can positively influence public health behavior, and, if systematically implemented, may lead to substantial societal benefits. Furthermore, the study emphasizes the urgent need for tighter regulations on pharmaceutical advertising to curb the spread of misinformation and encourage more informed medication practices.

Ultimately, the findings underscore that enhancing individual health literacy and promoting rational drug use are pivotal to maintaining sustainable healthcare systems and protecting environmental integrity. Measures taken at both individual and institutional levels are vital for cultivating a healthier society and ensuring a resilient and sustainable future.

Yazar Bilgileri

Author details

*(Sorumlu Yazar Corresponding Author) Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, nargis.ozgen@hbm.edu.tr, Orcid: 0000-0003-4502-659X

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar

Supporting-Sponsor Institutions or Organizations:

Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır. **None**

Çıkar Çatışması

Conflict of Interest

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. **None**

Kaynak Göstermek İçin

To Cite This Article

Özgen, N. (2025). Bireyleri yanlış ilaç kullanımına yönlendiren iletişim etmenleri: ilaç sektöründeki algılar ve gerçekler. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (70), 102-124. <https://doi.org/10.47998/ikad.1659411>